

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

АКІМОВА ОЛЕНА МИХАЙЛІВНА

УДК 378.011.3-051:373.3:[005.336.2:37.043.2]-043.84(043.3)

**ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РОБОТИ
В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Реферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Глухів – 2026

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант — доктор педагогічних наук, професор
Бабакіна Оксана Олексіївна,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, декан психолого-педагогічного факультету.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Будник Олена Богданівна,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій;

доктор педагогічних наук, професор
Задорожна-Княгницька Леніна Вікторівна,
Маріупольський державний університет, декан психолого-педагогічного факультету;

доктор педагогічних наук, професор
Шевченко Юлія Михайлівна,
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, професор кафедри початкової і спеціальної освіти.

Захист відбудеться 27 серпня 2026 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 56.146.01 в Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка за адресою: вул. Київська, 24, м. Глухів, Сумська обл., 41400.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка за адресою: вул. Київська, 24, м. Глухів, Сумська обл., 41400.

Електронну версію розміщено за покликанням:
<https://gnpu.edu.ua/event/testovyyj-zahyst-01-06-2026/>

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Наталія ТКАЧЕНКО

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Процес трансформації та реформування системи освіти в Україні характеризується провідною тенденцією – наскрізною імплементацією принципів інклюзії, що є ключовими аспектами та сучасними інструментами організації освітнього процесу для здобувачів різних рівнів освіти. Зміст професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів реалізується в площині реалізації принципів інклюзії, що регламентується нормативно-правовими актами: законами України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), постановами Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (2011), «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» (2021); Концепцією розвитку педагогічної освіти» (2018) та ін.; наказами МОН України «План заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей-інвалідів» (2013), «Про затвердження Примірною положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти» (2018). Наскрізне впровадження інклюзивної політики як елементу освітньої стратегії України представлено в розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки» (2022).

З огляду на зазначене професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів потребує модернізації, що створить умови для формування їхньої здатності до роботи в інклюзивному освітньому середовищі.

Підґрунтя наукового пошуку в царині професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі слугують ідеї вітчизняних і зарубіжних дослідників щодо реалізації змісту методологічних підходів у галузі освіти: парадигмального (Л. Бірюк В. Кремень та ін.), аксіологічного (І. Бех, Г. Пономарьова, Л. Хомич та ін.), діалектичної єдності теорії та практики (О. Вознюк, Е. Семенюк, М. Хроленко) та ін.), системного (Л. Петриченко, А. Харківська та ін.), синергетичного (В. Андрущенко, В. Шарко та ін.), інтегративного (Т. Засєкін, І. Ципятова та ін.), компетентнісного (О. Глушко, О. Дубасенюк та ін.), діяльнісного (І. Упатова, О. Ямницький та ін.); середовищного (О. Венгловська, В. Дем'яненко, О. Касьянова та ін.), особистісно орієнтованого (Н. Арістова, О. Шквир та ін.), деонтологічного (М. Васильєва та ін.), тезаурусного (Л. Задорожна-Княгницька та ін.); інклюзивного (І. Демченко та ін.); загальні аспекти вітчизняної професійної освіти в сучасних умовах (П. Лузан, В. Радкевич, С. Рудишин, О. Тітова); теоретико-методичні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів (С. Бурчак, А. Гриценко, В. Ковальчук, В. Курок, Г. Луценко, Н. Ткаченко та ін.);

теоретико-методологічні основи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному середовищі (О. Будник, А. Колупасва, І. Малишевська, З. Шевців та ін.); загальні аспекти формування здатності майбутніх фахівців до роботи в умовах інклюзії (К. Волкова, Ю. Шевченко та ін.), сутності освітнього середовища (Р. Жога, Л. Іщенко, С. Селюченко та ін.), конструювання змісту інклюзивного освітнього середовища (Т. Бондар, К. Кольченко, М. Чайковський та ін.).

Відзначаючи беззаперечну теоретичну та практичну значущість результатів досліджень названих учених, наголосимо на недостатній розробленості теоретичних і методичних засад професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Не набула належного обґрунтування педагогічна система цілеспрямованої підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі, яка б забезпечувала підготовку вчителів, здатних здійснювати професійну діяльність на нових концептуальних засадах, утілювати державну політику щодо розвитку інклюзивної освіти та забезпечення рівного доступу до неї, задоволення її освітніх і суспільних потреб; потребують уточнення зміст та структура інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів, критерії, показники, рівні її сформованості.

Аналіз тенденцій розвитку вищої педагогічної освіти, теоретико-методичних праць сучасників та власний досвід дозволили виявити низку суперечностей, подолання яких сприятиме цілеспрямованому формуванню інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти, між:

- зростанням запиту територіальних громад на розбудову інклюзивного освітнього середовища початкової школи та фактичним недостатнім рівнем сформованості інклюзивної компетентності у випускників спеціальності «Початкова освіта» як інтегрованої особистісно-професійної здатності до роботи в інклюзивному освітньому середовищі;

- сучасними вимогами нормативно-правових документів, Стандарту вищої освіти за спеціальністю АЗ «Початкова освіта» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» щодо змісту та якості підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації принципів інклюзивної освіти у власній професійній діяльності та недостатньою розробленістю теоретико-методичних основ професійної підготовки відповідних фахівців до роботи в інклюзивному освітньому середовищі;

- сучасними завданнями закладів вищої освіти щодо формування здатності майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі й недостатньою підготовленістю науково-педагогічних працівників до впровадження відповідних теоретичних та

методичних засад інклюзивної освіти в процесі професійної підготовки здобувачів спеціальності «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня;

– посиленням інтересу з боку вчителів початкових класів до впровадження принципів інклюзивного навчання, запитом на професійну самореалізацію в інклюзивному освітньому середовищі та недостатньою розробленістю навчально-методичного забезпечення цього процесу в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів.

Зазначені суперечності спонукають до розроблення теоретико-методологічних засад цілеспрямованої підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Запит на таку підготовку та необхідність подолання виявлених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради за темою «Модернізація педагогічної системи терціарної освіти у контексті підвищення якості професійної підготовки конкурентоспроможних фахівців і вдосконалення професіоналізму науково-педагогічних і педагогічних працівників» (номер державної реєстрації 0120U105225).

Тему дисертації затверджено вченою радою Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (протокол № 4 від 15 листопада 2023 р.).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробленні й експериментальній перевірці ефективності педагогічної системи формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти.

Досягнення мети потребує розв'язання таких **завдань**:

1. Здійснити ретроспективний аналіз поглядів на сутність інклюзивного навчання здобувачів початкової освіти.

2. Проаналізувати джерельну базу проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі.

3. З'ясувати сучасний стан професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі.

4. Обґрунтувати сутність і структуру інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

5. Теоретично обґрунтувати й розробити концепцію формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів як результат їхньої підготовки до роботи в інклюзивному освітньому середовищі.

6. Визначити й обґрунтувати методологічні підходи до формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти.

7. Визначити й теоретично обґрунтувати принципи та педагогічні умови цілеспрямованого формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

8. Теоретично обґрунтувати й розробити педагогічну систему формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у педагогічних закладах вищої освіти, спроектувати її модель.

9. Здійснити експериментальну перевірку ефективності педагогічної системи формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у педагогічних закладах вищої освіти.

10. Визначити прогностичні напрями професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти.

Предмет дослідження – педагогічна система формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти.

Концепція дослідження ґрунтується на провідній ідеї розроблення та впровадження в реальний освітній процес закладів вищої освіти педагогічної системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі як цілеспрямованого формування інклюзивної компетентності, що через єдність компонентів (мети, завдань, змісту, педагогічних умов, принципів, методів, засобів, форм навчання, результатів діяльності) забезпечить досягнення очікуваного результату – позитивних зрушень у рівнях сформованості інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів як інтегрованої особистісно-професійної здатності ефективно реалізовувати трудові функції, здійснювати командну підтримку та психолого-педагогічний супровід здобувачів освіти з урахуванням їхніх індивідуальних освітніх потреб, потенційних можливостей, досягнень і рівнів психічного, фізичного та соціального розвитку в умовах інклюзивного освітнього середовища початкової школи.

Відповідно до авторської концепції науковий пошук спрямований на досягнення мети й реалізацію завдань формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у взаємозв'язку трьох взаємодоповнювальних концептів: методологічного, теоретичного та проєктувально-технологічного.

Методологічний концепт авторської концепції визначає загальну стратегію підготовки майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі. Його основу становить

урахування глобальних цілей сталого розвитку, сучасних тенденцій модернізації освіти, положень національних і міжнародних нормативно-правових документів та стандартів вищої і професійної освіти. Концепт інтегрує особливості майбутньої професійної діяльності, індивідуальні освітні запити та професійний потенціал здобувачів освіти й реалізується на основі комплексу взаємопов'язаних методологічних підходів. *Парадигмальний підхід* забезпечує взаємодію та взаємодоповнюваність сучасних освітніх парадигм у процесі професійної підготовки майбутніх учителів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі та формування їхньої готовності до розв'язання складних професійних завдань і безперервного професійного розвитку. *Аксіологічний підхід* орієнтує професійну підготовку на формування гуманістичної системи цінностей, усвідомлення й прийняття майбутніми педагогами, ідей, принципів і норм інклюзивної освіти. Урахування *діалектичної єдності теорії та практики* забезпечує взаємозв'язок теоретичної підготовки й практичної діяльності, позиціонує теоретичні знання як основу професійної діяльності та джерело її подальшого вдосконалення. *Системний підхід* дає змогу розглядати підготовку майбутніх учителів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі як цілісну педагогічну систему, елементи якої взаємопов'язані та спрямовані на досягнення спільної мети. *Синергетичний підхід* ураховує відкритість, динамічність, нелінійність і здатність системи професійної підготовки до саморозвитку, самоорганізації та самовдосконалення. *Інтегративний підхід* забезпечує цілісність професійної підготовки шляхом інтеграції педагогічних, психологічних, корекційно-педагогічних і методичних знань, умінь та досвіду, необхідних для ефективної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі. *Компетентнісний підхід* спрямований на формування інклюзивної компетентності як інтегрованого результату професійної підготовки, що охоплює мотиваційно-ціннісний, когнітивний і діяльнісний компоненти. *Діяльнісний підхід* забезпечує практичну спрямованість професійної підготовки та формування здатності застосовувати набуті знання й уміння для створення безбар'єрного освітнього середовища та розв'язання професійних завдань. *Середовищний підхід* визначає пріоритетність організації інклюзивного освітнього середовища як простору взаємодії всіх його суб'єктів, спрямованого на виявлення й усунення освітніх бар'єрів та забезпечення активної участі кожного здобувача освіти. *Особистісно орієнтований підхід* забезпечує врахування індивідуальних освітніх потреб, професійних інтересів, здібностей і можливостей майбутніх учителів, сприяє розвитку їхньої суб'єктності та професійної самореалізації. *Деонтологічний підхід* передбачає формування професійної відповідальності, педагогічної етики та готовності до конструктивної взаємодії з усіма суб'єктами інклюзивного освітнього процесу. *Тезаурусний підхід* забезпечує систематизацію поняттєво-категоріального апарату дослідження, уточнення змісту ключового поняття «інклюзивна компетентність майбутніх учителів».

початкових класів» та формування цілісного поняттєво-сміслового підґрунтя дослідження. *Інклюзивний підхід* визначає спрямованість професійної підготовки на забезпечення рівного доступу до якісної освіти, використання сучасних педагогічних технологій та організацію командної взаємодії під час підтримки й супроводу здобувачів освіти відповідно до їхніх індивідуальних освітніх потреб і можливостей.

Теоретичний концепт авторської концепції відображає систему філософських, психологічних, педагогічних і спеціальних наукових положень, що становлять теоретико-методологічне підґрунтя дослідження. Він забезпечує обґрунтування сутності базових понять і категорій, визначення змісту професійної підготовки, обґрунтування педагогічних умов, структури інклюзивної компетентності, є основою для розроблення авторської педагогічної системи її формування, організації педагогічного експерименту та інтерпретації його результатів.

Проектувально-технологічний концепт забезпечує практичну реалізацію авторської концепції шляхом розроблення, впровадження, апробації та експериментальної перевірки педагогічної системи формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів. Він охоплює проектування цілей, змісту, методів, форм, засобів навчання та оцінювання результатів, а також створення й впровадження відповідного навчально-методичного забезпечення та діагностичного інструментарію. Реалізація цього концепту дає змогу експериментально підтвердити ефективність авторської педагогічної системи та засвідчити позитивну динаміку рівнів сформованості інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Для досягнення мети дослідження та розв'язання поставлених завдань використано такі **методи**:

– *теоретичні*: ретроспективний аналіз з метою вивчення поглядів на сутність інклюзивного навчання та ступеня розробленості проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі; систематизація, абстрагування, конкретизація, узагальнення – з метою уточнення поняттєво-категоріального апарату дослідження, визначення сутності й структури інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів; синтез – з метою обґрунтування методології дослідження, розроблення критеріїв, показників і рівнів сформованості інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів; аналіз – для обґрунтування факторів, педагогічних умов цілеспрямованого формування означеної компетентності; моделювання – для проектування моделі педагогічної системи формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти; системний аналіз – для визначення компонентів означеної педагогічної системи; теоретичне прогнозування – задля визначення прогностичних

напрямів професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі;

- *емпіричні*: педагогічне спостереження, опитування, експертне оцінювання, тестування, анкетування, бесіда – для визначення факторів, педагогічних умов і рівнів сформованості інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів; педагогічний експеримент – з метою вивчення процесу її формування, коригування розробленої методики й перевірки ефективності педагогічної системи;

- *математичної статистики* – для оброблення результатів дослідження, порівняння розподілів контрольних і експериментальних груп за рівнями сформованості інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*:

- теоретично обґрунтовано та розроблено авторську концепцію формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів як результат підготовки до роботи в інклюзивному освітньому середовищі, в основу якої покладено систему вихідних теоретичних та методичних положень професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, що через єдність компонентів (мети, завдань, змісту, педагогічних умов, принципів, методів, засобів, форм навчання, результатів діяльності) забезпечить позитивні зрушення в рівнях сформованості інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів як інтегрованої особистісно-професійної здатності, яка забезпечує ефективне виконання трудових функцій в інклюзивному освітньому середовищі початкової школи;

- науково обґрунтовано та розроблено педагогічну систему формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти, спрямовану на формування відповідної здатності до роботи в інклюзивному освітньому середовищі, яка структурно відображає компоненти освітнього процесу (цілі, зміст, методи, форми, засоби, контроль навчальних досягнень) у процесі професійної підготовки, що забезпечує подолання наявних у практиці суперечностей завдяки реалізації ідей компетентісної, студентоцентрованої та інклюзивної освіти, інтеграції міждисциплінарної підготовки, практико-орієнтованого навчання, командної взаємодії, безперервності професійного розвитку та цілеспрямованого формування інклюзивної компетентності як інтегрованого результату професійної підготовки;

- спроектовано модель педагогічної системи формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти як концептуальний конструкт, що відображає логіку, структуру, зміст, функціональні взаємозв'язки та механізми реалізації процесу цілеспрямованого формування інклюзивної компетентності, забезпечує цілісність, послідовність, поетапність і керованість професійної підготовки та

представлена взаємопов'язаними блоками: *цільовим* (мета, завдання), *теоретико-методологічним* (положення парадигм, підходи, загальнодидактичні та специфічні принципи), *змістово-організаційним* (зміст та складники інклюзивної компетентності, етапи, методи, форми, прийоми, інструменти формування здатності), *рефлексійно-оцінювальним* (критерії, показники, рівні сформованої здатності, здобутий результат);

– визначено й обґрунтовано педагогічні умови цілеспрямованого формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів: узгодження змісту цілеспрямованого формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів із сучасними стратегіями, концептами системи вищої освіти; орієнтація на особисті запити, інтереси та індивідуально-психологічні особливості майбутніх учителів процесі формування інклюзивної компетентності; відповідність результатів сформованої інклюзивної компетентності вимогам суспільства щодо діяльності майбутніх учителів початкових класів в інклюзивному освітньому середовищі; трансверсальна орієнтація змісту та цілей професійної підготовки майбутніх учителів на реалізацію принципів інклюзії; упровадження виховного скаффолдингу як механізму підтримки майбутніх учителів початкових класів у процесі формування інклюзивної компетентності; забезпечення практичної спрямованості професійної підготовки під час формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів; формування в них суб'єктної позиції щодо самоосвіти та саморозвитку з метою формування складників інклюзивної компетентності;

– визначено прогностичні напрями професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі, які полягають у розширенні її компетентнісної моделі відповідно до сучасної соціальної моделі інклюзії, інституціоналізації підготовки за спеціалізацією «Асистент вчителя», розвитку готовності до виконання координаційної ролі в команді психолого-педагогічного супроводу та посиленні міжпрофесійної взаємодії, що забезпечує подолання нормативних, змістових і організаційних суперечностей між сучасними потребами інклюзивної освіти та наявною системою професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів;

уточнено:

– поняття «інклюзивна компетентність майбутніх учителів початкових класів» як інтегровану особистісно-професійну здатність, що ґрунтується на динамічній комбінації спеціальних і міждисциплінарних знань, практичних умінь і навичок, інклюзивного способу мислення, гуманістичних поглядів і професійних цінностей, морально-етичних установок, особистісних якостей, досвіду педагогічної діяльності та здатності до безперервного професійного розвитку, яка забезпечує ефективне виконання трудових функцій в інклюзивному освітньому середовищі початкової школи;

– структуру інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів як сукупність взаємопов'язаних та взаємозумовлених компонентів (мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісного);

удосконалено:

– зміст освітньо-професійних програм підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю АЗ «Початкова освіта» щодо формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів шляхом розроблення та впровадження освітніх компонентів «Інклюзивна освіта», «Організаційні засади діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі» в нормативну частину циклу професійної підготовки, оновлення змісту практичної підготовки та інтеграції завдань інклюзивного спрямування в освітні компоненти професійної підготовки, а також використання потенціалу неформальної та інформальної освіти;

подальшого розвитку набули:

– діагностичний інструментарій оцінювання рівнів (початковий, достатній, високий) сформованості інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів з урахуванням вагомості показників за мотиваційно-ціннісним, знаннєвим, діяльнісним критеріями.

Практичне значення результатів дослідження полягає в розробленні навчально-методичного забезпечення освітніх компонентів «Інклюзивна освіта», «Організаційні засади діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі» для здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня освіти (силабуси, методичні вказівки до практичних, семінарських занять, позааудиторної самостійної роботи); методичних рекомендацій до навчальної практики «Навчальна практика з реалізації діяльнісного підходу»; діагностичного інструментарію для визначення рівнів сформованості інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Матеріали дослідження можуть бути використані для розроблення освітньо-професійних програм підготовки майбутніх учителів початкових класів; програм підвищення кваліфікації вчителів початкових класів; на першому етапі їх сертифікації у формі незалежного тестування фахових знань та вмінь.

Результати дослідження *впроваджено* в освітній процес Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (довідка № 01-12/108 від 19.03.2024), Криворізького державного педагогічного університету (довідка № 08-164/3 від 19.03.2024), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка № 422 від 20.03.2024), Комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради (довідка № 01-22/250 від 20.03.2024), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 627 від 20.03.2024), Мукачівського державного університету (довідка № 736 від

20.03.2024), Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (довідка № 04/813 від 22.10.2025).

Особистий внесок здобувачки в опублікованих спільно з іншими авторами працях: [69] – визначено основні аспекти навчально-методичної роботи вчителя інклюзивного спрямування; [72] – розкрито зміст поняття «формування готовності майбутніх учителів до професійної діяльності за реалізації Концепції “Нова українська школа”», уточнено напрями роботи й можливі перешкоди успішної реалізації професійної діяльності; [68] – схарактеризовано компоненти процесу самоосвіти майбутнього вчителя початкових класів; [71] – визначено складові освітнього процесу, орієнтовані на загальнолюдські цінності, схарактеризовано роль деонтологічного аспекту; [73] – визначено сутність комплексу вмінь, необхідних учителю для організації процесу самовиховання молодших школярів в умовах інклюзивного простору; [20] – схарактеризовано поняття «інтегральна компетентність», проаналізовано зміст у контексті систематизації освітніх цілей із урахуванням теорії таксономічної побудови освітніх цілей Б. Блума; [23] – уточнено поняття «освітні кластери» та рівні кластеризації; [24] – сформульовано методичні рекомендації щодо виховання професійної відповідальності майбутніх учителів початкової школи; [22] – визначено комунікативні критерії, що характеризуються як показники професійно орієнтованого розвитку здобувачів вищої освіти; [26] – визначено переваги синхронного навчання; [25] – схарактеризовано функціональний потенціал використання хмарних технологій у закладах вищої педагогічної освіти; [21] – описано завдання, принципи розроблення стратегій та підходів до успішного впровадження інклюзивної освіти в Україні; [64] – розроблено завдання для аудиторної й позааудиторної, навчальної та самостійної роботи; [65] – розроблено методичні рекомендації з підготовки, проведення та аналізу фрагментів уроків у початковій школі з використанням сучасних методів навчання, таких як «кросенс», «комікси», «печворк», «скрайбінг»; аналізу проєктної діяльності майбутніх учителів початкових класів в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення й результати дослідження оприлюднено на конференціях різного рівня, зокрема:

міжнародних: «Міждисциплінарні підходи та педагогічна майстерність у підготовці здобувачів вищої освіти та підвищенні кваліфікації персоналу» (Чернігів, 2025 р.), «Актуальні аспекти розвитку STEAM-освіти в умовах євроінтеграції» (Кропивницький, 2025 р.), «Сучасний стан та пріоритети модернізації науки, освіти та технологій» (Біла Церква, 2024 р.), «VI Міжнародна науково-практична конференція з економічних та

гуманітарних питань» (Дніпро, 2024 р.), «Реалізація концепції едукції фахівців освітньої галузі в умовах інноваційного розвитку суспільства» (Харків, 2024 р.), «Тенденції розвитку педагогіки та освіти в умовах цифрових трансформацій» (Харків, 2024 р.), «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу» (Запоріжжя, 2023 р.), «Глухівські читання 2023. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук» (Глухів, 2023 р.), «Стратегічні орієнтири освіти та реабілітації в умовах воєнного стану та повоєнного часу: проблеми, рішення, перспективи» (Запоріжжя, 2023 р.), «Психологічний супровід особистості в умовах сучасних викликів постмодерного суспільства: теоретичні засади та прикладні аспекти» (Краматорськ, 2022 р.), «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти» (Вінниця, 2022 р.), «Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика» (Харків, 2021 р.), «Modern European psychological and pedagogical education. The development to facreative 11earning environment» (Лодзь, Польща, 2021 р.), «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки» (Рівне, 2020 р.), «La science etlatechnologie à l'èrede la société del' information: coll de papierss cientifiques» (Бордо, Франція, 2019 р.), «Досвід і проблеми організації соціальної та життєвої практики учнів і студентів на засадах компетентнісного підходу до освіти» (Запоріжжя, 2018 р.), «Science and Technology of the Present Time: Priority Development Directions of Ukraine and Poland» (Воломін, Польща, 2018 р.), «Наука і техніка сьогодення: пріоритетні напрямки розвитку України та Польщі» (Люблін, Польща, 2017 р.), «Педагогіка: традиції та інновації» (Харків, 2015 р.), «Проблеми та перспективи розвитку освіти» (Київ, 2016 р.), «Педагогіка та психологія сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії» (Одеса, 2015 р.);

усеукраїнських: «Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи» (Ніжин, 20025 р.), «Формування і розвиток професійної культури фахівців у галузі освіти: виклики, наукові підходи, досвід» (Харків, 2024 р.), «Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи» (Запоріжжя, 2024 р.), «Освітній простір ХХІ ст.: виклики та перспективи» (Кам'янець-Подільський, 2023 р.), «Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи» (Запоріжжя, 2023 р.), «Упровадження сучасних технологій для реалізації завдань освітніх галузей НУШ» (Кропивницький, 2023 р.), «Запровадження інноваційних освітніх практик як засіб підвищення якості національної освіти» (Харків, 2022 р.), «Тенденції сучасної підготовки майбутніх учителів початкової школи» (Умань, 2022 р.), «Вивчення і впровадження ідей Василя Сухомлинського в практику сьогодення» (Кропивницький, 2021 р.), «Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи» (Запоріжжя, 2020 р.), «Тенденції сучасної підготовки майбутніх учителів початкової школи» (Умань, 2019 р.), «Сучасні тенденції у

підготовці та професійній діяльності фахівців соціальної галузі» (Харків, 2018 р.);

регіональних – «Основні напрями розвитку наукових досліджень аспірантів та докторантів: педагогічна теорія і практика» (Харків, 2025 р.), «Педагогізація соціального середовища в роботі з різними соціальними суб'єктами» (Харків, 2016 р.).

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук на тему «Педагогічні умови організації позааудиторної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів» захищена у 2013 р. в Українській інженерно-педагогічній академії; її матеріали в докторській дисертації не використовувалися.

Публікації. Основні наукові результати дослідження відображено в 65 науково-методичних працях (35 одноосібних), зокрема: 1 монографії; 1 навчально-методичному посібнику; 1 робочому зошиті; 1 методичних настановах; 25 статтях (19 – у наукових періодичних виданнях, унесених до переліку наукових фахових видань України, 6 – у зарубіжних періодичних виданнях, що індексуються в наукометричних базах Scopus, Web of Science); 36 публікаціях у матеріалах конференцій; 8 праць додатково відображають результати проведеного дослідження.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (904 найменування, з них 90 – іноземною мовою), 11 додатків. Загальний обсяг дисертації – 711 сторінок, із них 433 сторінки основного тексту, 11 додатків на 136 сторінках. Робота містить 52 таблиці, 26 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність обраної теми; розглянуто зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; представлено відомості про апробацію й упровадження наукового доробку здобувачки в практику роботи закладів вищої освіти, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі як науково-педагогічна проблема»** – здійснено ретроспективний аналіз поглядів на сутність інклюзивного навчання здобувачів початкової освіти; проаналізовано джерельну базу та ступінь розробленості проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі; з'ясовано сучасний стан їхньої професійної підготовки до роботи в інклюзивному освітньому середовищі.

Аналіз системи інклюзивного навчання здобувачів початкової освіти з урахуванням наукових розвідок В. Бондаря, Т. Борохвіної, О. Будник, А. Колупасової, О. Таранченко, З. Шевців дозволив виділити такі історичні етапи його становлення: передумови становлення інклюзивної освіти (1960–2000 рр.); становлення інклюзивної освіти, що характеризується інтегративним підходом (2001–2011 рр.); розбудова соціальної інклюзії під впливом світових детермінант (2011–2020 рр.); становлення соціальної моделі розуміння інклюзії (2021 р. – до сьогодні) через визначення ключових аспектів взаємодії між державою, членами громад та особами, що мають особливі потреби та запит на підтримку. Розкрито ключові характеристики медичної та соціальної моделей розуміння цінності дитини з інвалідністю.

У процесі наукового пошуку встановлено, що вітчизняні й зарубіжні дослідники (О. Антонова, М. Більгері, В. Бондар, О. Будник, Н. Вишнівська, К. Волкова, Г. Гац, І. Демченко, С. Дубяга, Н. Зобенько, А. Кефалліну, В. Кондратенко, І. Коновальчук, В. Лу, О. Лушинська, Л. Мацук, О. Мельник, Д. Пріма, І. Савчук, Л. Серман, М. Скоромна, С. Симеоніду, Р. Сваринськайте, С. Сидорів, Т. Фефілова, Л. Флоріан, Д. Камедда, Ю. Шевченко, З. Шевців, Ц. Сюй та ін.) приділяють значну увагу проблемі професійної підготовки майбутніх учителів до роботи в умовах інклюзії. Водночас ця проблема залишається недостатньо дослідженою як у теоретичному, так і в методичному аспектах.

З'ясовано, що на сучасному етапі професійну підготовку майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі детермінують такі аспекти: нормативно-правове забезпечення, що визначає реалізацію принципів інклюзії як пріоритетну стратегію освіти в Україні;

запит ринку педагогічної праці, що презентує актуальність роботи в інклюзивному освітньому середовищі на посаді вчителя чи асистента вчителя в закладі з інклюзивною формою навчання; стандартизація процесу професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів відповідно до Стандарту першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти», де передбачено формування фахових компетентностей, що забезпечують здатність до роботи в інклюзивному освітньому середовищі; побудова освітньо-професійних програм підготовки, що містять освітні компоненти, завданням яких є формування фахових компетентностей та здобуття програмних результатів шляхом формування здатності до роботи майбутніх учителів початкових класів в інклюзивному освітньому середовищі.

Аналіз чинних освітньо-професійних програм за спеціальністю АЗ «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня дав можливість визначити низку проблем, зокрема: потребує уточнення зміст підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі, а також залишається відкритим питання щодо характеру такої діяльності на посаді асистента вчителя; неповною мірою розкрито аспекти формування інклюзивної компетентності та її складників; теоретико-методологічні засади процесу залишаються недостатньо опрацьованими.

У другому розділі – **«Концептуальні основи цілеспрямованої підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі»** – обґрунтовано сутність і структуру інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів; репрезентовано концепцію її формування як результату підготовки до роботи в інклюзивному освітньому середовищі; схарактеризовано методологічні підходи до формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти.

На основі законів логіки та з використанням теорії визначення понять інклюзивну компетентність майбутніх учителів початкових класів потрактовано як інтегровану особистісно-професійну здатність, що ґрунтується на динамічній комбінації спеціальних і міждисциплінарних знань, практичних умінь і навичок, інклюзивного способу мислення, гуманістичних поглядів і професійних цінностей, морально-етичних установок, особистісних якостей, досвіду педагогічної діяльності та здатності до безперервного професійного розвитку, яка забезпечує ефективне виконання трудових функцій в інклюзивному освітньому середовищі початкової школи.

У структурі інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів виокремлено компоненти: мотиваційно-ціннісний (є внутрішнім ядром інклюзивної компетентності майбутнього вчителя початкової школи та визначає його стійку спрямованість на професійну самореалізацію в умовах інклюзії), когнітивний (репрезентує інтелектуально-

теоретичний фундамент компетентності й акумулює в собі систему фундаментальних знань майбутнього вчителя, необхідних для роботи в інклюзивному освітньому середовищі), діяльнісний (відображає праксеологічний вимір компетентності, тобто комплекс сформованих умінь, навичок та практичного досвіду реалізації інклюзивних функцій), які є взаємозумовленими та перебувають у єдності між собою.

Репрезентовано концепцію формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів як результат їхньої підготовки до роботи в інклюзивному освітньому середовищі, в основу якої покладено положення парадигм: гуманістичної, компетентнісно орієнтованої, особистісно-розвивальної, дитиноцентричної, інклюзивної, когнітивно-інформаційної та парадигми сталого розвитку.

З урахуванням сучасних прогресивних педагогічних теорій та концепцій провідними концептуальними напрямками формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів визначено: *особистісно-ціннісний* (передбачає формування внутрішньої мотивації, ціннісних орієнтацій, етичних орієнтирів, деонтологічних норм щодо командної взаємодії під час реалізації інклюзивної компетентності в інклюзивному освітньому середовищі початкової школи); *професійно-технологічний* (спрямований на модернізацію професійної підготовки згідно із сучасними освітніми тенденціями та реформами вищої освіти; включення проблематики реалізації інклюзивного навчання в теоретичні та практичні освітні компоненти освітньо-професійної програми); *аналітико-результативний* (орієнтований на використання технологій прогнозування та інструментарію «форсайт» для підготовки майбутніх учителів початкових класів до викликів, що можуть постати в інклюзивному освітньому середовищі; забезпечення систематичного моніторингу рівня сформованості інклюзивної компетентності, рефлексію його результатів, корекцію цілей, завдань і методів з метою поглиблення рівня сформованості інклюзивної компетентності).

У розділі обґрунтовано комплекс методологічних підходів до підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному освітньому середовищі: парадигмального, аксіологічного, діалектичної єдності теорії та практики, системного, синергетичного, інтегративного, компетентнісного, діяльнісного, середовищного, особистісно орієнтованого, деонтологічного, тезаурусного, інклюзивного.

Третій розділ – **«Теоретичні засади цілеспрямованої підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі»** – містить визначення, теоретичне обґрунтування принципів, факторів та педагогічних умов формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти, розроблення та обґрунтування педагогічної системи її формування,

проектування її моделі, а також розроблення критеріїв, показників і рівнів сформованості досліджуваного феномену.

Ураховуючи, що сутність будь-якого концептуального бачення вирішення проблеми дослідження реалізується на основі сукупності принципів як провідних регулятивів педагогічного процесу, покликаних забезпечити його успішну реалізацію, для цілеспрямованого формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів визначено комплекс, що охоплює такі принципи: загальнодидактичні (науковості; системності й послідовності; доступності; зв'язку навчання з життям; свідомості й активності; наочності; міцності засвоєння знань, умінь і навичок; індивідуального підходу; емоційності навчання; виховного характеру процесу навчання) та специфічні (аксіологічної спрямованості змісту професійної підготовки на сприйняття людського різноманіття; міждисциплінарної та полісуб'єктної співпраці в процесі фахової підготовки; симуляційно-прогностичного моделювання пропедевтичної діяльності вчителя; інструментально-цифрової підтримки та асистивної доступності навчання в закладі вищої освіти).

У ході наукового пошуку означено найбільш вагомі фактори, що є визначальними для формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів: узгодження змісту підготовки з модернізацією вищої освіти, персоналізація освітньої траєкторії студентів, відповідність результатів навчання суспільним запитам, трансверсальна орієнтація на принципи інклюзії, упровадження виховного скаффолдингу, праксеологізація через програми педагогічних практик та активізація суб'єктної позиції студентів у професійному саморозвитку.

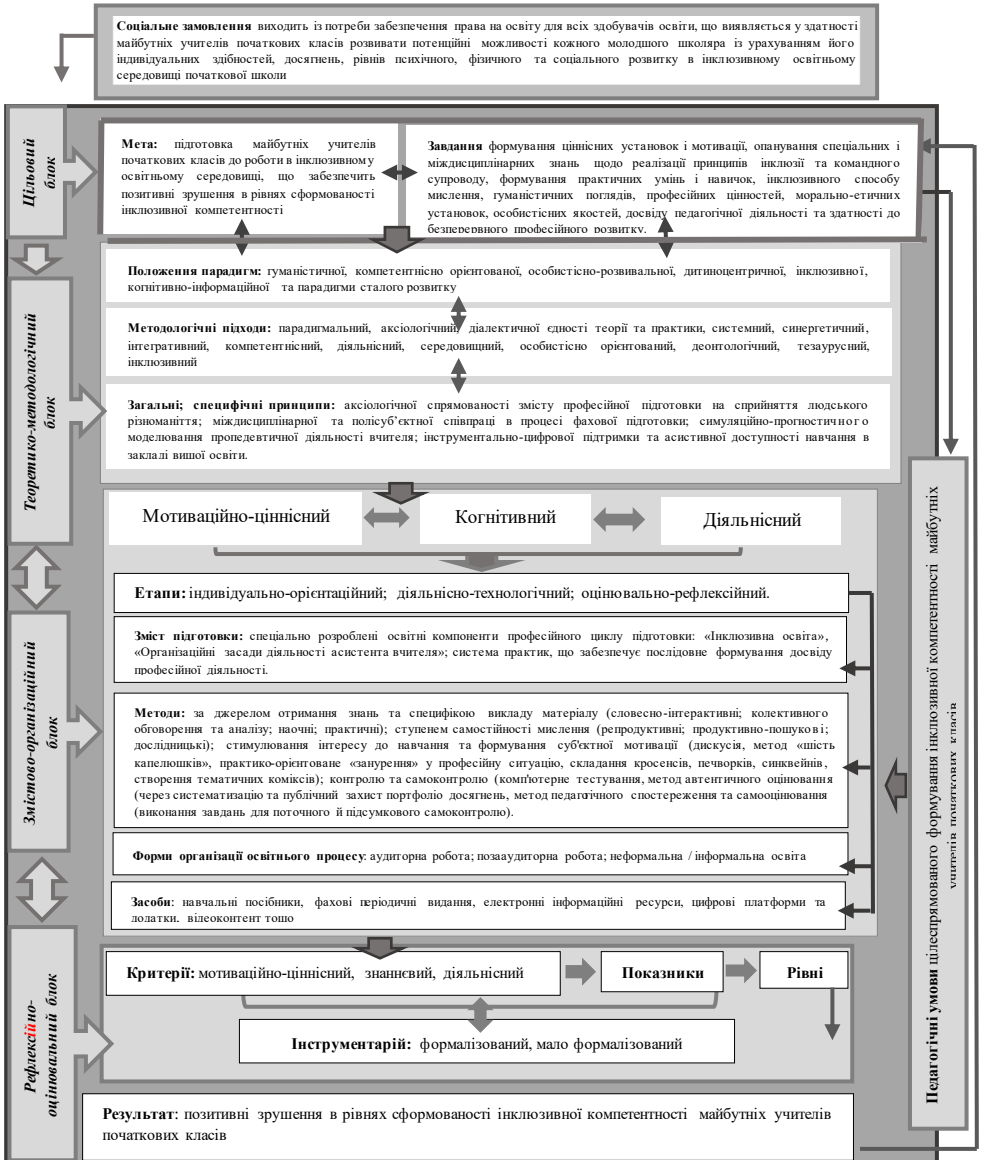
На основі аналізу праць учених та із застосуванням методу експертного оцінювання виявлено та обґрунтовано педагогічні умови цілеспрямованого формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів, зокрема: узгодження змісту підготовки із сучасними стратегічними векторами та концептами модернізації системи вищої освіти; персоналізацію освітньої траєкторії на основі врахування особистісних запитів, професійних інтересів та індивідуально-психологічних особливостей студентів; відповідність прогнозованих результатів навчання актуальним суспільним запитам щодо ефективної діяльності педагога в інклюзивному освітньому середовищі; трансверсальну орієнтацію змісту та цілей професійної підготовки майбутніх учителів на наскрізну реалізацію філософії та принципів інклюзії; упровадження виховного скаффолдингу як фасилітаційного механізму підтримки студентів та формування деонтологічних моделей їхньої поведінки; праксеологізацію змісту професійної підготовки через наскрізну інтеграцію інклюзивної проблематики в програми та завдання педагогічних практик; упровадження інструментарію форсайт-прогнозування в процес стратегічного планування змісту та

результатів професійної підготовки студентів; активізацію суб'єктної позиції студентів у процесах самоосвіти, самоорганізації та професійного саморозвитку.

На основі системного підходу теоретично обґрунтовано та розроблено авторську педагогічну систему формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти, спрямовану на формування інтегрованої особистісно-професійної здатності до роботи в інклюзивному освітньому середовищі, яка є цілісним організаційно-педагогічним утворенням, структурно відображає взаємозв'язок цільового, змістового, процесуального та результативного аспектів освітнього процесу (цілі, зміст, методи, форми, засоби й контроль результатів навчання), забезпечує системність, неперервність, практичну спрямованість професійної підготовки та досягнення прогнозованого результату – сформованості інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Спроековано модель педагогічної системи формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти, яка систематизує теоретико-методологічні знання про досліджувану здатність особистості, впорядковує науково-практичні дії щодо цілеспрямованого її формування в процесі професійної підготовки і містить: цільовий (мета, завдання), теоретико-методологічний (положення парадигм, методологічні підходи, загальні, специфічні принципи), змістово-організаційний (компоненти, етапи, зміст формування, методи, форми, засоби), рефлексійно-оцінювальний (критерії, показники, рівні, інструментарій, результат) блоки. Кожен блок моделі схарактеризовано в контексті його функціональних особливостей, змісту під час реалізації педагогічної системи цілеспрямованого формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у педагогічних закладах вищої освіти. Розроблена структурно-функціональна модель відтворює й візуалізує взаємозв'язки між складниками спроектованої педагогічної системи, має на меті якісний перехід від початкового до високого рівня здатності до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі (рис. 1).

З метою визначення інтегральної оцінки сформованості інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів розроблено критерії, відповідні їм показники: *мотиваційно-ціннісний* (показники: сформованість внутрішніх мотивів, стійкого інтересу до впровадження принципів інклюзії, професійного оптимізму, емпатії та комунікативної толерантності, що інтегруються із системою педагогічних ціннісних орієнтирів, глибоким розумінням гуманістичної парадигми освіти й усвідомленням власного неперервного розвитку як чинника ефективної діяльності в інклюзивному середовищі початкової школи); *знаннєвий* (показники: передбачає наявність системи знань засад інклюзивної освіти як соціокультурної моделі, алгоритмів командного супроводу, проєктування індивідуальних програм розвитку,

Рис. 1. Структурно-функціональна модель педагогічної системи формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти

технологій адаптації, модифікації та оцінювання результатів навчання, а також шляхів інтеграції асистивних засобів та інформаційно-цифрових інструментів підтримки молодших школярів); *діяльнісний* (показники: охоплене вміння та навички конструктивної командної взаємодії, проєктування й проведення уроків із використанням спільного викладання, застосування дидактичних, асистивних і цифрових інструментів, ведення документації та моніторингу розвитку учнів, а також рефлексійно-оцінювальні вміння щодо самоаналізу й гнучкого коригування дій у кризових умовах воєнного стану) та рівні (початковий, достатній, високий), а також валідований діагностичний інструментарій.

У четвертому розділі – **«Методичне забезпечення системи формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки»** – обґрунтовано цілі, зміст і методику цілеспрямованого формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти, а також висвітлено особливості організації їхньої практичної підготовки для формування досвіду роботи в інклюзивному освітньому середовищі.

Цільові орієнтири формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкової школи в закладах вищої освіти обґрунтовано з урахуванням концептуальних засад таксономії Б. Блума, що дозволяє структурувати їх відповідно до послідовних категорій: «знання» (засвоєння термінологічної бази, нормативно-правового забезпечення), «розуміння» (усвідомлення сутності інтеграційних процесів, інтерпретація інформації), «застосування» (демонстрація набутих умінь під час моделювання педагогічних ситуацій, проходження практики), «аналіз» (декомпозиція складних педагогічних ситуацій), «синтез» (інтеграція знань про особливості дітей різних нозологічних груп у цілісну модель професійної діяльності) та «оцінювання» (обґрунтування критичних суджень щодо ефективності дидактичних методів, засобів адаптації та модифікації матеріалу).

Під час професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи зазначені когнітивні рівні трансформуються в індивідуальний професійний досвід фахівця, що об’єктивується через сформованість комплексу знань, умінь та ціннісних орієнтацій і виявляється у формуванні власної світоглядної позиції щодо впровадження інклюзивної освіти, розумінні історичних етапів та сучасних моделей інвалідності, готовності до визначення соціокультурної ролі родини в процесі інтеграції та соціалізації дитини, володінні превентивними технологіями задля попередження насильства, усвідомленні змісту діяльності та алгоритмів взаємодії в межах команди психолого-педагогічного супроводу, умінні проєктувати цілі, розробляти та реалізовувати індивідуальну програму розвитку дитини, володінні методологією та інструментарієм адаптації та модифікації навчального матеріалу, об’єктивному оцінюванні навчальних досягнень учнів в умовах

інклюзивного освітнього середовища, а також умінні доцільно застосовувати цифрові ресурси, асистивні технології та інструменти, що сприяють подоланню молодшими школярами бар'єрів під час навчання.

У процесі цілеспрямованого формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів було розроблено та впроваджено до нормативної частини циклу професійної підготовки авторське навчально-методичне забезпечення освітніх компонентів «Інклюзивна освіта», «Організаційні засади діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі» для здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня. Зміст освітнього компонента «Інклюзивна освіта» спрямовано на формування системи знань і компетентностей щодо нормативно-правового забезпечення інклюзії, функціонування команди психолого-педагогічного супроводу, розроблення індивідуальних програм розвитку, впровадження універсального дизайну, протидії булінгу та застосування цифрових і асистивних технологій. Освітній компонент «Організаційні засади діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі» забезпечує опанування технологій адаптації та модифікації навчального матеріалу, диференційованого оцінювання, командної взаємодії, стратегій викладання і реалізації корекційно-розвиткового складника, стратегій розбудови співпраці з батьками та постійними чи залученими фахівцями.

Презентовано цілісну методику цілеспрямованого формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти, яка реалізується через взаємопов'язані етапи: індивідуально-орієнтаційний, формувально-компетентнісний та контрольнo-діагностичний. Кожен з них детально схарактеризовано за критеріями визначення мети, специфіки діяльності, рівня суб'єктності студентів, реалізації педагогічних умов та прогнозованих результатів.

Доведено, що ефективність реалізації розробленої методики забезпечується комплексом раціонально відібраних інноваційних форм (лекції-конференції, лекції-диспути, лекції практичного конструювання, лекції із заздалегідь запланованими помилками, бінарні лекції, праксеологічно орієнтовані семінарські та практичні заняття) та методів (інтерактивні методи) навчання, технологій (технологія кросенсу) та дидактичних прийомів (візуалізаційні: «хмара слів», «скетчноутинг», «стрічка часу»; інтерактивні: «стіна упереджень та можливостей», використання навчальних мемів, інструментів платформи BingoBaker). Визначено дієві формати аудиторної та позааудиторної самостійної роботи здобувачів освіти, диференційовані за індивідуальною (підготовка аналітичних повідомлень, курсове проєктування, індивідуальна науково-дослідна робота) та груповою (проєктне й проблемне навчання, технології кооперативного навчання в співробітництві, рольове моделювання) формами взаємодії.

Обґрунтовано системний зміст та особливості організації практичної підготовки майбутніх педагогів, який базується на принципах: праксеологічної спрямованості підготовки; свідомості, активності й самостійності здобувачів освіти під час проходження практик; наступності й поступовості розширення професійного досвіду; безперервного моніторингу досягнення результатів; єдності вимог викладачів – керівників практики та педагогів-практиків базових закладів освіти; наскрізної інклюзивної орієнтації та деонтологічного детермінізму.

Презентовано специфіку формування досвіду професійної діяльності студентів під час проходження послідовної системи практик: «Вступ до спеціальності. Підготовка до практики з виховної роботи», «Практика з виховної роботи», «Навчальна практика з реалізації діяльнісного підходу», «Пробні заняття і уроки в ЗЗСО», «Навчальна практика з організації дозвілєвої діяльності», «Перші дні дитини в ЗЗСО» та «Переддипломна практика», зміст яких збагачено інклюзивним складником, що охоплює особливості функціонування команди психолого-педагогічного супроводу, вивчення досвіду застосування адаптацій і модифікацій, а також інструменти професійної рефлексії. Програми практик, відповідно, доповнено комплексом завдань щодо дослідження просторової доступності й безбар'єрності, оцінювання умов цифровізації, профілактики булінгу та впровадження принципів універсального дизайну в освіті.

Розкрито вагомий потенціал інтеграції інструментів неформальної та інформальної освіти в процес професійної підготовки (зокрема, через участь здобувачів освіти в міжнародній програмі UPSHIFT за підтримки ЮНІСЕФ та створення авторського курсу «Асистент дитини для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами»). Систематизовано цифрові інструменти забезпечення доступності контенту та методичного моделювання інклюзивного середовища на базі платформ Canva, Microsoft Teams, Microsoft Education, Mentimeter та Nearpod. Виокремлено та науково обґрунтовано можливості дослідницько-пошукової діяльності здобувачів вищої освіти на завершальному етапі навчання через виконання індивідуальних завдань курсового проектування.

У п'ятому розділі – **«Організація і результати дослідно-експериментальної роботи»** – розкрито етапи та методику проведення педагогічного експерименту; викладено результати дослідження щодо формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти; визначено прогностичні напрями вдосконалення підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі.

Педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) реалізовано впродовж 2020–2025 рр. на засадах науковості, об'єктивності, послідовності, системності, цілісності,

інтегративності, репрезентативності та з дотриманням професійної етики на базі Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради; Криворізького державного педагогічного університету; Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка; Комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради; Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка; Мукачівського державного університету та Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Усього дослідженням охоплено 548 здобувачів вищої освіти спеціальності «Початкова освіта», з яких сформовано ЕГ (308 осіб) та КГ (240 осіб).

У ході реалізації констатувального етапу експерименту проведено вимірювання вхідного рівня сформованості компонентів інклюзивної компетентності за мотиваційно-ціннісним, знанням, діяльнісним критеріями, проаналізовано отримані результати, використано статистичний критерій Пірсона (критерій χ^2). Аналіз отриманих даних засвідчив, що результати ЕГ та КГ задовольняють умову невідмінності двох сукупностей $T_{\text{емп.}} < T_{\text{табл.}}$. Величини χ^2 не перевищують значення 1,68, тобто всі наведені результати менші за критичне значення критерію Пірсона (критичне значення χ^2 при $k = 2$ для рівня значущості $\alpha = 0,05$ $T_{\text{табл.}} = 5,99$), що означає приблизно однаковий рівень сформованих показників ЕГ та КГ на початку проведення експерименту.

У процесі формувального етапу експерименту в експериментальних групах (ЕГ) здійснювалося цілеспрямоване формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів шляхом забезпечення комплексу визначених та обґрунтованих нами педагогічних умов, тоді як у контрольних групах (КГ) професійна підготовка відбувалася за традиційними методами й технологіями, передбаченими освітньо-професійною програмою.

В ЕГ було апробовано педагогічну систему цілеспрямованого формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів за послідовними етапами: *індивідуально-орієнтаційним* (І–ІІ семестри, передбачав діагностику вхідного рівня знань, умінь та цінностей студентів, аналіз їхніх запитів, залучення до заходів формальної та неформальної освіти для розвитку мотивації, теоретичне обґрунтування діагностичного інструментарію та формування усвідомленої професійної позиції щодо роботи в інклюзивному середовищі); *змістово-технологічним* (ІІІ–ІІ семестри, охоплював системне формування професійно значущих мотивів, теоретичних знань, практичних умінь та досвіду; упровадження виховного та дидактичного скаффолдингу; забезпечення збалансованості теоретичної підготовки та практичної спрямованості освітнього процесу; активізацію суб'єктної позиції щодо безперервної самоосвіти, професійного саморозвитку та рефлексії; сформованість когнітивного та діяльнісного компонентів інклюзивної

компетентності); *оцінювально-рефлексійним* (VIII семестр, передбачав стимулювання студентів до самоспостереження, самоконтролю та адекватного оцінювання здатності до роботи в інклюзивному освітньому середовищі; залучення до активної професійної діяльності під час переддипломної педагогічної практики; забезпечення відповідності досягнутих результатів нормативним вимогам та запитам суспільства; трансверсальну орієнтацію змісту підсумкової атестації; стійку позитивну динаміку сформованості всіх компонентів інклюзивної компетентності).

На контрольному етапі експериментального дослідження здійснено аналіз результатів констатувального і формувального етапів експерименту, визначено їх достовірність, обґрунтовано висновки.

З метою узагальнення результатів діагностики рівнів сформованості інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів за мотиваційно-ціннісним, когнітивним, діяльнісним критеріями було розроблено факторно-критеріальну модель. Кожний критерій у запропонованій моделі оцінювався за допомогою коефіцієнта результативності (k), який у нашому дослідженні відображає ступінь успішності виконання студентами діагностичних завдань (тестів, кейсів, практичних вправ). Оскільки вагомість усіх показників усередині кожного критерію є рівною ($\omega^{(1)} = 1, \omega^{(2)} = 1, \omega^{(3)} = 1$), середньозважене значення математично дорівнює середньому арифметичному. У межах розробленої факторно-критеріальної моделі формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів дотримувалися таких математичних умов: кожному критерію відповідає максимальне число 1, що свідчить про 100% рівень сформованості відповідного показника, коефіцієнт прояву кожного критерію (k) перебуває в межах від 0 до 1. Узагальнені результати діагностики рівнів сформованості інклюзивної компетентності в ЕГ та КГ за результатами формувального експерименту подано в табл. 1.

Як видно з табл. 1, наприкінці експерименту в ЕГ кількість респондентів з високим, достатнім та початковим рівнями сформованості всіх компонентів інклюзивної компетентності виявилася значно вищою порівняно з КГ і становила: мотиваційно-ціннісний – 38,64%; 50,32%; 11,04% відповідно; когнітивний – 38,96%; 50,97%; 10,07% відповідно; діяльнісний – 34,09%; 52,60%; 13,31% відповідно, тоді як у КГ: мотиваційно-ціннісний – 27,92%; 57,08%; 15,00% відповідно; когнітивний – 27,50%; 57,92%; 14,58% відповідно; діяльнісний – 22,92%; 61,67%; 15,41% відповідно. Відмінності в характеристиках розподілів досліджуваних груп за всіма критеріями та показниками сформованості інклюзивної компетентності наприкінці формувального експерименту підтверджено статистично.

Таблиця 1

**Результати діагностики показників сформованості
інклюзивної компетентності в ЕГ та КГ за
результатами формувального експерименту**

<i>Компоненти</i>	<i>Критерій</i>	Рівні	Експериментальна група констатувальний / контрольний			Контрольна група констатувальний / контрольний		
			ЕГ (осіб)	ЕГ (%)	Динаміка показників	КГ (осіб)	КГ (%)	Динаміка показників
Мотиваційно-ціннісний	Мотиваційно-ціннісний	високий	78 / 119	25,27 / 38,64	+13,37	64 / 67	26,50 / 27,92	+1,42
		достатній	147 / 155	47,74 / 50,32	+2,58	113 / 137	47,18 / 57,08	+9,90
		початковий	83 / 34	26,99 / 11,04	-15,95	63 / 36	26,32 / 15,00	-11,32
Когнітивний	Знаннєвий	високий	25 / 120	8,13 / 38,96	+30,83	23 / 66	9,50 / 27,50	+18,00
		достатній	152 / 157	49,23 / 50,97	+1,74	114 / 139	47,34 / 57,92	+10,58
Діяльнісний	Діяльнісний	початковий	131 / 31	42,64 / 10,07	-32,57	103 / 35	43,16 / 14,58	-28,58
		високий	18 / 105	5,76 / 34,09	+28,33	14 / 55	5,88 / 22,92	+17,04
		достатній	136 / 162	44,09 / 52,60	+8,51	113 / 148	47,19 / 61,67	+14,48
		початковий	154 / 41	50,15 / 13,31	-36,84	113 / 37	46,93 / 15,41	-31,52

Емпіричні значення статистичного критерію χ^2 (Пірсона) за всіма показниками трьох критеріїв на контрольному етапі дослідження виявилися вищими за табличне значення $T_{\text{табл.}} = 5,99$ (для ступеня вільності $\nu = 2$ та рівні значущості $p = 0,05$). Динаміка показників обчислювалась як різниця відсоткових частот між контрольним та констатувальним етапами дослідження. Додатні значення показують приріст кількості здобувачів вищої освіти на високому та достатньому рівнях, а від'ємні – зменшення їх частки на початковому рівні внаслідок переходу на інші рівні.

Таким чином, у процесі перевірки ефективності педагогічної системи формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти підтверджено позитивні зрушення в рівнях її сформованості.

Розкриті в розділі прогностичні напрями професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі передбачають: розширення компетентнісної моделі професійної підготовки відповідно до сучасної соціальної моделі інклюзії, інституціоналізацію підготовки за спеціалізацією «Асистент вчителя», розвиток готовності до виконання координаційної ролі в команді психолого-педагогічного супроводу та посилення міжпрофесійної взаємодії, що забезпечує подолання нормативних, змістових і організаційних суперечностей між сучасними потребами інклюзивної освіти та наявною системою професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

ВИСНОВКИ

У дисертації розв'язано наукову проблему підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Узагальнення теоретичного пошуку та результатів експерименту даю можливість дійти таких висновків:

1. Здійснено ретроспективний аналіз поглядів на сутність інклюзивного навчання здобувачів початкової освіти в хронології за допомогою визначення ключових аспектів взаємодії між державою, членами громад та особами, що мають особливі потреби та запит на підтримку. Розкрито ключові аспекти моделей розуміння цінності дитини з інвалідністю: медичної та соціальної. Розмежовано зміст понять «інклюзивне освітнє середовище», яке розуміємо як локальну взаємодію в закладі освіти всіх учасників освітнього процесу, та «інклюзивний освітній простір» як ширшу соціокультурну систему на регіональному й державному рівнях, де в тісній

взаємодії держави й громад упроваджуються нормативно-правові алгоритми реалізації політики інклюзії та принципу «суспільство для всіх». Охарактеризована етапність та нормативно-правове забезпечення становлення інклюзивної освіти в Україні. Представлено досвід реалізації різноманітних моделей інклюзивної освіти, вибір яких залежить від: рівня залученості дитини з особливими освітніми потребами в середовище закладу освіти; кількості дітей, що отримують підтримку в класі; часових меж підтримки.

2. Проаналізовано джерельну базу проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Встановлено, що зміст процесу професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів є актуальним у площині наукових досліджень, а розуміння та характеристики ключових аспектів професійної підготовки трансформуються залежно від впливу зовнішніх та внутрішніх факторів життєдіяльності суспільства. Узагальнення праць сучасних науковців щодо професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі дало можливість з'ясувати, що їхня професійна діяльність в умовах інклюзивного освітнього середовища передбачає інтеграцію функцій навчання, виховання, розвитку та комплексної підтримки молодших школярів, що зумовлює необхідність опанування широкого спектру професійних ролей: тьютора, ментора, коуча, модератора, фасилітатора.

3. З'ясовано сучасний стан професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Визначено, що на сучасному етапі їхню професійну підготовку до роботи в означеному середовищі детермінують такі аспекти: нормативно-правове забезпечення, що визначає реалізацію принципів інклюзії як пріоритетну стратегію освіти в Україні; запит ринку педагогічної праці, що презентує актуальність роботи в інклюзивному освітньому середовищі на посаді вчителя чи асистента вчителя в закладі з інклюзивною формою навчання; стандартизація процесу професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів відповідно до Стандарту першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти», де передбачено формування фахових компетентностей, що забезпечують здатність до роботи в інклюзивному освітньому середовищі; побудова освітньо-професійних програм підготовки, що містять освітні компоненти, завданням яких є формування фахових компетентностей та здобуття програмних результатів шляхом формування здатності до роботи майбутніх учителів початкових класів в інклюзивному освітньому середовищі. Заразом аналіз освітньо-професійних програм підготовки дав можливість

визначити низку проблем, зокрема: потребує уточнення зміст підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі, а також залишається відкритим питання щодо характеру такої діяльності на посаді асистента вчителя; неповною мірою розкрито аспекти формування інклюзивної компетентності та її складників; теоретико-методологічні засади процесу залишаються недостатньо опрацьованими.

4. Визначено поняття «інклюзивна компетентність майбутніх учителів початкових класів» як інтегровану особистісно-професійну здатність, що ґрунтується на динамічній комбінації спеціальних і міждисциплінарних знань, практичних умінь і навичок, інклюзивного способу мислення, гуманістичних поглядів і професійних цінностей, морально-етичних установок, особистісних якостей, досвіду педагогічної діяльності та здатності до безперервного професійного розвитку, яка забезпечує ефективне виконання трудових функцій в інклюзивному освітньому середовищі початкової школи. Структуру означеної компетентності потрактовано як сукупність взаємопов'язаних та взаємозумовлених компонентів (мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісного).

5. Репрезентовано концепцію формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів як результат їхньої підготовки до роботи в інклюзивному освітньому середовищі, в основу якої покладено положення парадигм: *гуманістичної, компетентнісно орієнтованої, особистісно-розвивальної, дитиноцентричної, інклюзивної, когнітивно-інформаційної, парадигми сталого розвитку.*

Провідна ідея концепції ґрунтується на системному підході до підготовки вчителів початкової школи в закладах вищої освіти, що є невіддільним елементом професійного навчання бакалаврів спеціальності «Початкова освіта» в системі неперервної педагогічної освіти. Професійну діяльність майбутніх учителів початкових класів в інклюзивному освітньому середовищі позиціонуємо як консолідацію окремих фахових ролей у конструкцію, що передбачає зв'язок та залежність між окремими ролями. У сукупності ці ролі визначають ключову модель поведінки фахівців, що є складовою інклюзивної компетентності.

З урахуванням сучасних прогресивних педагогічних теорій та концепцій провідними концептуальними напрямками формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів визначено: *особистісно-ціннісний* (передбачає формування внутрішньої мотивації, ціннісних орієнтацій, етичних орієнтирів, деонтологічних норм щодо командної взаємодії під час реалізації інклюзивної компетентності в інклюзивному освітньому середовищі початкової школи); *професійно-технологічний*

(передбачає модернізацію професійної підготовки згідно із сучасними освітніми тенденціями та реформами вищої освіти; включення проблематики реалізації інклюзивного навчання в усі теоретичні та практичні освітні компоненти освітньо-професійної програми); *аналітико-результативний* (передбачає використання технологій прогнозування та інструментарію «форсайт» для підготовки майбутніх учителів початкових класів до викликів, що можуть постати в інклюзивному освітньому середовищі; забезпечення систематичного моніторингу рівня сформованості інклюзивної компетентності, рефлексію його результатів, корекцію цілей, завдань і методів з метою поглиблення рівня сформованості інклюзивної компетентності).

6. Обґрунтовано комплекс методологічних підходів до підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному освітньому середовищі: *парадигмальний підхід* (забезпечує взаємодію та взаємодоповнюваність сучасних освітніх парадигм у процесі професійної підготовки майбутніх учителів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі та формування їхньої готовності до розв'язання складних професійних завдань і безперервного професійного розвитку); *аксіологічний підхід* (орієнтує професійну підготовку на формування гуманістичної системи цінностей, усвідомлення й прийняття майбутніми педагогами, ідей, принципів і норм інклюзивної освіти); *підхід діалектичної єдності теорії та практики* (забезпечує взаємозв'язок теоретичної підготовки й практичної діяльності, розглядаючи теоретичні знання як основу професійної діяльності та джерело її подальшого вдосконалення); *системний підхід* (дає змогу розглядати підготовку майбутніх учителів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі як цілісну педагогічну систему, елементи якої взаємопов'язані та спрямовані на досягнення спільної мети); *синергетичний підхід* (ураховує відкритість, динамічність, нелінійність і здатність системи професійної підготовки до саморозвитку, самоорганізації та самовдосконалення); *інтегративний підхід* (забезпечує цілісність професійної підготовки шляхом інтеграції педагогічних, психологічних, корекційно-педагогічних і методичних знань, умінь та досвіду, необхідних для ефективної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі); *компетентнісний підхід* (спрямований на формування інклюзивної компетентності як інтегрованого результату професійної підготовки, що охоплює мотиваційно-ціннісний, когнітивний і діяльнісний компоненти); *діяльнісний підхід* (забезпечує практичну спрямованість професійної підготовки та формування здатності застосовувати набуті знання й уміння для створення безбар'єрного освітнього середовища та розв'язання професійних завдань); *середовищний підхід* (визначає пріоритетність організації інклюзивного освітнього середовища як простору

взаємодії всіх його суб'єктів, спрямованого на виявлення й усунення освітніх бар'єрів та забезпечення активної участі кожного здобувача освіти; *особистісно орієнтований підхід* (забезпечує врахування індивідуальних освітніх потреб, професійних інтересів, здібностей і можливостей майбутніх учителів, сприяє розвитку їхньої суб'єктності та професійної самореалізації); *деонтологічний підхід* (передбачає формування професійної відповідальності, педагогічної етики та готовності до конструктивної взаємодії з усіма суб'єктами інклюзивного освітнього процесу); *тезаурусний підхід* (забезпечує систематизацію поняттєво-категоріального апарату дослідження, уточнення змісту ключового поняття «інклюзивна компетентність майбутніх учителів початкових класів» та формування цілісного поняттєво-смыслового підґрунтя дослідження); *інклюзивний підхід* (визначає спрямованість професійної підготовки на забезпечення рівного доступу до якісної освіти, використання сучасних педагогічних технологій та організацію командної взаємодії під час підтримки й супроводу здобувачів освіти відповідно до їхніх індивідуальних освітніх потреб і можливостей).

7. Визначено й теоретично обґрунтовано принципи цілеспрямованого формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів: *загальнодидактичні* (науковості; системності й послідовності; доступності; зв'язку навчання з життям; свідомості й активності; наочності; міцності засвоєння знань, умінь і навичок; індивідуального підходу; емоційності навчання; виховного характеру процесу навчання); *специфічні: аксіологічної спрямованості змісту професійної підготовки на сприйняття людського різноманіття* (передбачає гармонійне узгодження освітньо-професійної програми з розвитком педагогічної науки, освітніми трендами, вимогами ринку праці та інклюзії в громадах, виступаючи світоглядним базисом формування інклюзивної компетентності й запобігання дискримінації); *міждисциплінарної та полісуб'єктної співпраці в процесі фахової підготовки* (спрямований на забезпечення постійної комунікації й взаємодії всіх учасників освітнього процесу, залучення партнерів, стейкхолдерів та інклюзивно-ресурсних центрів для формування якостей фахівця, профілювання дисциплін і засвоєння ролей у команді супроводу); *симуляційно-прогностичного моделювання пропедевтичної діяльності вчителя* (ґрунтується на засадах гуманізації та педагогічної деонтології, передбачаючи формування перцептивних, сугестивних, прогностичних та емоційно-регулятивних якостей учителя для подолання бар'єрів у діяльності й адаптації школярів); *інструментально-цифрової підтримки та асистивної доступності навчання в закладі вищої освіти* (має на меті формування вмінь фахівця щодо використання технологій Веб 2.0, хмарних сервісів, відкритих

ресурсів, асистивних технологій та цифрових платформ для моніторингу, адаптивного оцінювання й дистанційного супроводу учнів).

Виявлено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови цілеспрямованого формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів як сукупність обґрунтованих обставин у змісті професійної підготовки, до яких віднесено: узгодження змісту підготовки із сучасними стратегічними векторами та концептами модернізації системи вищої освіти; персоналізацію освітньої траєкторії на основі врахування особистісних запитів, професійних інтересів та індивідуально-психологічних особливостей студентів; відповідність прогнозованих результатів навчання актуальним суспільним запитам щодо ефективної діяльності педагога в інклюзивному освітньому середовищі; трансверсальну орієнтацію змісту та цілей професійної підготовки майбутніх учителів на наскрізну реалізацію філософії та принципів інклюзії; упровадження виховного скаффолдингу як фасилітаційного механізму підтримки студентів та формування деонтологічних моделей їхньої поведінки; праксеологізацію змісту професійної підготовки через наскрізну інтеграцію інклюзивної проблематики в програми та завдання педагогічних практик; упровадження інструментарію форсайт-прогнозування в процес стратегічного планування змісту та результатів професійної підготовки студентів; активізацію суб'єктної позиції студентів у процесах самоосвіти, самоорганізації та професійного саморозвитку.

8. Теоретично обґрунтовано та розроблено педагогічну систему цілеспрямованого формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти, яку розглядаємо як цілісну структуру, що передбачає створення оптимальних умов для досягнення цілей із використанням сукупності взаємоузгоджених методів, форм, прийомів, інструментів, що спирається на дидактичні закономірності та принципи, виховні концепти й закони розвитку особистості, ґрунтується на чітко визначених критеріях, показниках, містить діагностичний інструментарій дослідження сформованості інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у педагогічних закладах вищої освіти.

Спроектовано модель педагогічної системи цілеспрямованого формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти, що містить: цільовий (мета, завдання), теоретико-методологічний (положення парадигм, підходи, загальнодидактичні та специфічні принципи), змістово-організаційний (складники інклюзивної компетентності, зміст підготовки та етапи, методи, форми, прийоми,

інструменти формування здатності), рефлексійно-оцінювальний (критерії, показники, рівні сформованої здатності, передбачуваний результат) блоки.

Представлено зміст спеціально розроблених та введених до циклу нормативної складової професійної підготовки здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня освіти освітніх компонентів «Інклюзивна освіта» та «Організаційні засади діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі».

Розроблено методику цілеспрямованого формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти за етапами: *індивідуально-орієнтаційним* (передбачає формування суб'єкт-суб'єктної позиції майбутніх педагогів стосовно значущості соціально-інклюзивних концептів шляхом залучення до різноманітних заходів у межах формальної та неформальної освіти задля розвитку первинної позитивної мотивації), *змістово-технологічним* (передбачає впровадження виховного та дидактичного скаффолдингу як дієвого механізму підтримки майбутніх учителів початкових класів у процесі навчання; забезпечення збалансованості теоретичної підготовки та практичної спрямованості освітнього процесу під час опанування фахових дисциплін), *оцінювально-рефлексійним* (залучення майбутніх учителів до активної професійної діяльності під час переддипломної педагогічної практики та виявлення в її процесі набутих умінь, що стосуються роботи в інклюзивному освітньому середовищі), які взаємопов'язані та характеризуються метою, змістом діяльності, рівнем суб'єктності, умовами реалізації, прогнозованим результатом.

9. Закономірний характер впливу обґрунтованих положень цілеспрямованого формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів підтверджено в процесі проведення педагогічного експерименту. Порівняльний аналіз експериментальних даних засвідчив ефективність запропонованої системи цілеспрямованого формування в них інклюзивної компетентності: наприкінці експерименту в ЕГ кількість респондентів з високим, достатнім та початковим рівнями сформованості всіх компонентів інклюзивної компетентності виявилася значно вищою порівняно з КГ і становила: мотиваційно-ціннісний – 38,64%; 50,32%; 11,04% відповідно; когнітивний – 38,96%; 50,97%; 10,07% відповідно; діяльнісний – 34,09%; 52,60%; 13,31% відповідно, тоді як у КГ: мотиваційно-ціннісний – 27,92%; 57,08%; 15,00% відповідно; когнітивний – 27,50%; 57,92%; 14,58% відповідно; діяльнісний – 22,92%; 61,67%; 15,41% відповідно. Відмінності в характеристиках розподілів досліджуваних груп за всіма критеріями та показниками сформованості інклюзивної компетентності наприкінці формувального експерименту підтверджено статистично. Емпіричні значення статистичного критерію χ^2 (Пірсона) за всіма показниками трьох критеріїв на

контрольному етапі дослідження виявилися вищими за табличне значення $T_{\text{табл.}} = 5,99$ (для ступеня вільності $\nu = 2$ та рівні значущості $p = 0,05$).

10. Визначено прогностичні напрями професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі із окресленням стратегій дій Міністерства освіти і науки України, закладів вищої освіти, робочих груп та професорсько-викладацького складу щодо забезпечення реалізації освітньо-професійних програм підготовки майбутніх учителів початкових класів, які полягають у розширенні компетентнісної моделі професійної підготовки відповідно до сучасної соціальної моделі інклюзії, інституціоналізації підготовки за спеціалізацією «Асистент вчителя», розвитку готовності до виконання координаційної ролі в команді психолого-педагогічного супроводу та посиленні міжпрофесійної взаємодії, що забезпечує подолання нормативних, змістових і організаційних суперечностей між сучасними потребами інклюзивної освіти та наявною системою професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Подальшого студіювання потребують такі перспективні напрями: система підготовки майбутніх учителів початкових класів до здійснення фандрайзингової діяльності з метою забезпечення інклюзивного освітнього середовища початкової школи; система формування резильєнтності як здатності до тривалої роботи в інклюзивному освітньому середовищі; методичні засади післядипломної освіти та забезпечення умов для професійного розвитку впродовж життя.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові публікації, які відображають основні наукові результати дисертації:

Монографії:

1. Акімова О. М. Теоретичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації фахових компетентностей в інклюзивному освітньому просторі : монографія / Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків : ДІСА ПЛІОС, 2024. 280 с. URL: <https://odnb.odessa.ua/vnn/book/17592>

Статті у наукових періодичних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

2. Акімова О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів до роботи в умовах інклюзії. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія»*. Одеса : Гельветика, 2025. Вип. 7. С. 3–11. DOI: <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2025-1.01>

3. Акімова О. М. Формування фахових компетентностей до роботи в умовах інклюзії у майбутніх учителів початкових класів засобами неформальної/ інформальної освіти. *Педагогічна академія: наукові записки*. 2025. Вип. 16. 20 с. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15108527>

4. Акімова О. М. Модель підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації фахових компетентностей в інклюзивному освітньому просторі. *Академічні візії*. 2024. Вип. 38. 11 с. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14593497>

5. Акімова О. М. Методологічні підходи до підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації фахових компетентностей в інклюзивному освітньому просторі. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки* : зб. наук. праць. Бердянськ : БДПУ, 2024. Вип. 1. С. 126–138. DOI 10.32782/2412-9208-2024-1-126-138

6. Акімова О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів: вітчизняні та світові практики. *Освіта. Інноватика. Практика* : науковий журнал. Суми, 2024. Вип. 2. Т. 12. С. 6–12. DOI: 10.31110/2616-650X-vol12i2-001

7. Акімова О. М. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до реалізації корекційно-розвиткового компонента інклюзивного навчання. *Інклюзія і суспільство* : науковий журнал. Кам'янець-Подільський: Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський

державний інститут», 2023. Вип. 3. С. 20–27. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3605.23.2.13>

8. Акімова О. М. Виховання здатності до реалізації засад інформаційної культури в інклюзивному просторі у майбутніх фахівців галузі Освіта / Педагогіка. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*: збірник наукових праць. Київ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2023. Вип. 3 (107). С. 6–14. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-107-3-6-14>

9. Акімова О. М. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до використання інформаційно-комунікаційних технологій в інклюзивному освітньому просторі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2023. Вип. 2. С. 97–103. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3605.23.2.13>

10. Акімова О. М. Принципи підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації різноманітних ролей в інклюзивному освітньому просторі. *Освітні обрії*. 2023. Вип. 2 (57). С. 85–89. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=cByLW2QAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=cByLW2QAAAAJ:D_sINldO8mEC

11. Акімова О. М. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до профілактики проявів булінгу серед школярів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2021. Вип. 8 (2). С. 195–204. DOI: [10.12958/2227-2844-2021-8\(346\)-2-195-204](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-8(346)-2-195-204)

12. Акімова О. М. «HARD SKILLS» та «SOFT SKILLS» як складові елементи інклюзивної готовності майбутніх учителів початкових класів. *Молодь і ринок*. 2021. Вип. № 4 (190). С. 57–62. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.236341>

13. Акімова О. М. Підготовка майбутніх учителів до здійснення дистанційного навчання учнів початкової школи з особливими освітніми потребами. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2020. Вип. 5. С. 6–15. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-98-5-6-15>

14. Акімова О. М. Суть, роль, зміст соціального та освітнього середовища в інклюзивному освітньому просторі початкової. *Педагогічні науки*: зб. наук. праць. Херсон, 2017. Вип. LXXVIII. Т. 2. С. 77–81. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=cByLW2QAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&sortby=pubdate&citation_for_view=cByLW2QAAAAJ:YOWf2qJgpHMC

15. Акімова О. М. Педагогічна деонтологія як компонент інклюзивної освіти майбутніх учителів початкових класів. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2015. Вип. XXXVIII. С. 23–30. URL: <https://periodicals.karazin.ua/pedagogy/article/view/2740>

16. Акімова О. М. Інклюзивна освіта як освітній компонент під час підготовки майбутніх учителів початкової школи. *Педагогіка формування*

творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. Запоріжжя, 2015. Вип. 40. С. 37–42. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=cByLW2QAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&sortby=pubdate&citation_for_view=cByLW2QAAAAJ:W7OEmFMMy1HYC

17. Акімова О. М. Основні аспекти інклюзивної освіти у підготовці майбутніх учителів початкової школи. *Наукові записки кафедри педагогіки* : зб. наук. праць / Харків. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна. Харків, 2014. Вип. 35. С. 12–18. URL:

https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=cByLW2QAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&sortby=pubdate&citation_for_view=cByLW2QAAAAJ:d1gkVwhDpl0C

18. Акімова О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі. *Наукові записки кафедри педагогіки* : зб. наук. праць / Харків. нац. ун-т імені В. Н. Каразіна. Харків, 2014. Вип. 37. С. 35–42. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nzkr_2014_37_6

19. Акімова О. М. Напрями та форми самоосвіти в процесі підготовки майбутніх вчителів початкової школи. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2014. Вип. 2. С. 15–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2014_2_4

20. Акімова О., Кузнєцова О., Одарченко В. Інтегральна компетентність як складник професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальності 013 Початкова освіта. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2023. № 11 (5). С. 7–12. (Особистий внесок О. М. Акімової: 0,36 умов. др. арк.) DOI: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol11i5-001>

Публікації у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus:

21. Sydorenko S., Akimova O., Stechenko O., Stanichenko O., Ievliev O. The development to strategies and approaches to the success Fu implementation of inclusive education. *Multidisciplinary Science Journal*. 2024. № 6. 2024ss0204. URL: <https://malque.pub/ojs/index.php/msj/article/view/1856> (Особистий внесок О. М. Акімової: 0,3 умов. др. арк.).

22. Korchagina G., Akimova O., Drokina A., Hromova N., Leshchenko H. Pedagogical conditions for the professional development of students of Higher Education through the disciplines of the General University Block. *Revista Conrado*. 2024. № 20 (97). Pp. 254–260. URL:

<https://conrado.ucf.edu.cu/index.php/conrado/article/view/3653> (Особистий внесок О. М. Акімової: 0,25 умов. др. арк.).

23. **Akimova O.**, Kharkivska A., Odarchenko V., Khmil N., Brilliantov A. The paradigm of pedagogical innovation as a factor in the development to high-quality education. *Multidisciplinary Reviews*. 2024. № 6. 2023spe005. URL: <https://malque.pub/ojs/index.php/mr/article/view/2045> (Особистий внесок О. М. Акімової: 0,25 умов. др. арк.).

24. Babakina O., Bieliaiev S., **Akimova O.**, Lytvyn V., Drokina A., Misiak Yu. Formation of professional responsibility of primary school teachers. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2021. Vol. 11. Issue 2. Special Issue XXII. Pp. 167–172. (ISSN: 1804-7890; ISSN: 2464-6733 (online)). URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110222/papers/A_30.pdf (Особистий внесок О. М. Акімової: 0,25 умов. др. арк.).

25. Odarchenko V., **Akimova O.**, Kuznetsova O., Lytvyn V., Karpliuk S. Cloud technologies in management of pedagogical education institutions. *ADALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2021. Vol. 11. Issue 2. Special Issue XXII. Pp. 173–177. ISSN: 1804-7890; ISSN: 2464-6733 (online). URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/110222/papers/A_31.pdf (Особистий внесок О. М. Акімової: 0,25 умов. др. арк.).

26. Lytvyn V., **Akimova O.**, Kuznetsova H., Zenchenko T., Stepanenko O., Koreneva I. The Use of Synchronous and Asynchronous Teaching Methods in Pedagogical Education in COVID-19 Terms. *International Journal of Health Sciences Available online*. 2021. Vol. 5. № 3. Pp. 617–629. DOI: <https://doi.org/10.53730/ijhs.v5n3.2681> URL: <https://sciencescholar.us/journal/index.php/ijhs/article/view/2681> (Особистий внесок О. М. Акімової: 0,25 умов. др. арк.).

Тези, доповіді та інші матеріали наукових конференцій:

27. Акімова О. М. Складові елементи інклюзивної компетентності вчителя початкових класів. *Мозаїка початкової освіти* : збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції «Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи» (м. Ніжин, 26 лютого 2025 р.). Ніжин: НДУ імені М. Гоголя, 2025. Вип. 1. С. 8–10. URL: <http://www.ndu.edu.ua/index.php/ua/kafedra-pedahohiky-pochatkovoi-osvity-psykholohii-ta-menedzhmentu/konferentsii>

28. Акімова О. М. Інклюзивна компетентність як складова підготовки майбутніх фахівців галузі «Освіта». *Міждисциплінарні підходи та педагогічна майстерність у підготовці здобувачів вищої освіти та підвищенні кваліфікації персоналу* : матеріали міжнародної наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 28 березня 2025 р.). Чернігів, 2025. С. 152–155. URL:

<https://dspace.pau.edu.ua/server/api/core/bitstreams/40c0964b-7ce9-4a47-8e05-28c7336d3d4c/content>

29. Акімова О. М. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до реалізації фахових компетентностей в інклюзивному освітньому просторі. *Основні напрями розвитку наукових досліджень аспірантів та докторантів: педагогічна теорія і практика* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 19 березня 2025 р.). Харків, 2025. С. 4–5. URL: https://www.researchgate.net/publication/395660376_Pidgotovka_majbutnih_uciteliv_pocatkovih_klasiv_do_realizacii_fahovih_kompetentnostej_v_inkluzivnomu_osvitnomu_prostorii

30. Акімова О. М. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до реалізації інструментів STEM-освіти в інклюзивному освітньому просторі. *Актуальні аспекти розвитку STEAM-освіти в умовах євроінтеграції* : збірник матеріалів III міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Кропивницький, 24 квітня 2025 р.). Кропивницький, 2025. С. 367–369. URL: https://www.researchgate.net/publication/395660376_Pidgotovka_majbutnih_uciteliv_pocatkovih_klasiv_do_realizacii_fahovih_kompetentnostej_v_inkluzivnomu_osvitnomu_prostorii

31. Акімова О. М. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до реалізації корекційного компонента навчання. *Сучасний стан та пріоритети модернізації науки, освіти та технологій* : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Біла Церква, 10 січня 2024 р.). Біла Церква: ЦФЕНД, 2024. Ч. 1. С. 7–8. URL: <https://www.economics.in.ua/2024/01/10-1.html>

32. Акімова О. М. Методологічні підходи підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації фахових компетентностей в умовах інклюзії. *Збірник тез доповідей VI міжнародної науково-практичної конференції з економічних та гуманітарних питань*. Дніпро : ДВНЗ УДХТУ, 2024. Т. II. С. 209–210. URL: https://udhtu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/04/zbimyk-tez-2024_tom-2_druk.pdf

33. Акімова О. М. Професійні ролі майбутніх учителів початкових класів у ході тьюторського супроводу здобувачів початкової ланки освіти. *Формування і розвиток професійної культури фахівців у галузі освіти: виклики, наукові підходи, досвід* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 листопада 2024 р.). Харків : ХГПА, 2024. С. 17–19. URL: https://www.researchgate.net/publication/395660305_Profesijni_rol_i_majbutnih_uciteliv_pocatkovih_klasiv_u_hodi_tutorskogo_suprovodu_zdobuvaciv_pocatkovo_lanki_osviti

34. Акімова О. М. Мотиваційно-цільовий компонент підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації фахових компетентностей в умовах інклюзивного навчання. *Реалізація концепції освіти фахівців*

освітньої галузі в умовах інноваційного розвитку суспільства : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 травня 2024 р.). Харків : ХГПА, 2024. С. 15–17. URL:

https://www.researchgate.net/publication/388108705_MOTIVACIJO-CILOVIJ_KOMPONENT_PIDGOTOVKI_MAJBUTNIH_UCITELIV_POCATKO_VIH_KLASIV_DO_REALIZACII_FANOVIH_KOMPETENTNOSTEJ_V_UMOV_AH_INKLUZIVNOGO_NAVCANNA

35. Акімова О. М. Дефініція поняття «учитель» у педагогічному дискурсі. *Тенденції розвитку педагогіки та освіти в умовах цифрових трансформацій (ByteEd-2024)* : матеріали I міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 17–19 квітня 2024 р.). Харків, 2024. С. 11–14.

36. Акімова О. М. Нормативно-правові аспекти професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи* : збірник тез доповідей IV всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Запоріжжя, 20 квітня 2024 р.). Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2024. С. 14–16. URL: <https://drive.google.com/file/d/19c-Gp2NL5UzXaXX-73KDO7zn3yD0a6f/view>

37. Акімова О. М. Психолого-педагогічні аспекти формування компетентностей самоосвіти та самовиховання у майбутніх учителів початкових класів. *Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу* : збірник тез доповідей IV міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (м. Запоріжжя, 13–14 квітня 2023 р.). Запоріжжя, 2023. С. 373–374. URL: https://www.researchgate.net/publication/395660661_Psihologo-pedagogicni_aspekti_formuvanna_kompetentnostej_samoosviti_ta_samovihovanna_u_majbutnih_uciteliv_pocatkovih_klasiv

38. Акімова О. М. Упровадження коуч-технологій в процес фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи. *Освітній простір XXI ст.: виклики та перспективи* : зб. наук. праць III всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. молодих учених і здобувачів вищої освіти (м. Кам'янець-Подільський, 20 квітня 2023 р.). Кам'янець-Подільський, 2023. С. 53–55. URL: <https://pdatu.edu.ua/images/zbirnyk/zbirnykkafinmov2023.pdf>

39. Акімова О. М. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування корпоративної культури на засадах інклюзії. *Глухівське читання – 2023. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук* : збірник матеріалів XIII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Глухів, 2023. С. 462–463. URL: https://www.researchgate.net/publication/395660709_Pidgotovka_majbutnih_uciteli_v_pocatkovih_klasiv_do_formuvanna_korporativnoi_kulturi_na_zasadah_inkluzii

40. Акімова О. М. Основні аспекти взаємодії фахівців інклюзивно-ресурсного центру та членів команди психолого-педагогічного супроводу закладу загальної середньої освіти. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи* : збірник тез доповідей III всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Запоріжжя, 20 квітня 2023 р.). Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2023. С. 12–13. URL: https://www.znu.edu.ua/faculty/spp/nauka/aktualni-problemi-pedagogichnojosviti/2023_aktual_n_problemi_pedagog_chnoyi_osv_t_i_zbir_nik_tez.pdf

41. Акімова О. М. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до впровадження елементів STEM-освіти в інклюзивному освітньому просторі. *Упровадження сучасних технологій для реалізації завдань освітніх галузей НУШ* : збірник матеріалів II всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Кропивницький, 25 жовтня 2023 р.). Кропивницький, 2023. С. 54–56. URL: https://www.researchgate.net/publication/395661290_Pidgotovki_majbutnih_uciteliv_pocatkovich_klasiv_do_vprovadzenna_elementiv_stem-osviti_v_inkluzivnomu_osvitnomu_prostorі

42. Акімова О. М. Сучасний стан системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації фахових компетентностей в інклюзивному освітньому просторі. *Стратегічні орієнтири освіти та реабілітації в умовах воєнного стану та повоєнного часу: проблеми, рішення, перспективи* : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 26–27 жовтня 2023 р.). Запоріжжя, 2023. С. 4–5. URL: <https://sites.google.com/khmnra.edu.ua/stratehichnioriientyry2023/%D0%B7%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B2%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97>

43. Акімова О. М. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до проєктування електронних освітніх ресурсів. *Запровадження інноваційних освітніх практик як засіб підвищення якості національної освіти* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 29 листопада 2022 р.). Харків : ХГПА, 2022. С. 9–12. URL: <https://repository.khpa.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4d7ea5b4-478c-4c00-81ff-3ae1c80d5ed7/content>

44. Акімова О. М. Інклюзивний супровід школярів з особливими освітніми потребами в умовах дистанційної форми навчання. *Наукові студії* : зб. наук. праць за результатами міжнародної науково-практичної конференції «Психологічний супровід особистості в умовах сучасних викликів постмодерного суспільства: теоретичні засади та прикладні аспекти»

(м. Краматорськ, 25 листопада 2022 р.). Краматорськ, 2022. Вип. 9. С. 206–210.

URL:

<https://www.researchgate.net/publication/395688283> Inkluzivnij suprovid skolariv v z osoblivimi osvitnimi potrebami v umovah distancijnoi formi navcanna

45. Акімова О. М. Педагогічний та інклюзивний супровід молодших школярів в освітньому процесі. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти* : збірник матеріалів VI міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Вінниця, 6–7 липня 2022 р.). Вінниця : «Меркьюрі Поділля», 2022. Вип. 11. С. 400–403.

URL:

<https://www.researchgate.net/publication/395688541> Akimova O M Pedagogicnij ta inkluzivnij suprovid molodsih skolariv v osvitnomu procesi

46. Акімова О. М. Використання технології педагогічної підтримки в інклюзивному просторі початкової школи. *Вивчення і впровадження ідей Василя Сухомлинського в практику сьогодення* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 6–7 жовтня 2021 р.). Кропивницький, 2021. С. 6–8.

URL:

<https://www.researchgate.net/publication/356240823> Pidgotovka majbutnih uciteliv do vikoristannya tehnologii vizualnoi pidtrimki v inkluzivnomu prostori pochatkovoї skoli

47. Акімова О. М. Тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до супроводу дистанційного навчання учнів з особливими освітніми потребами. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали V міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 31 березня – 2 квітня 2021 р.). Харків, 2021. Т. 1. С. 84–87. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/025f7f42-3c94-4f5d-b134-197b03199fb6/content>

48. Акімова О. М. Підготовка майбутніх учителів до використання технології візуальної підтримки в інклюзивному просторі початкової школи. *International scientific conference «Modern European psychological and pedagogical education. The development of a creative learning environment»* : conference proceedings. (Łódź, October 8–9, 2021). Łódź, 2021. С. 64–67. DOI: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/168>

49. Акімова О. М. Показники готовності майбутніх учителів до створення інклюзивного освітнього простору початкової школи. *Актуальні проблеми педагогічної освіти: новації, досвід та перспективи* : збірник тез доповідей I всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Запоріжжя, 10 квітня 2020 р.). Запоріжжя, 2020. С. 113–115. URL: <https://www.researchgate.net/publication/395688462> Akimova O M Pokazniki gotovnosti majbutnih uciteliv do stvorennja inkluzivnogo osvitnogo prostoru pochatkovoї skoli

50. Акімова О. М. Підготовка майбутніх учителів до формувального оцінювання в умовах упровадження інклюзивної форми навчання. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки* : збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти (м. Рівне, 21–22 травня 2020 р.). Рівне, 2020. Ч. 2. С. 10–14. URL: https://www.researchgate.net/publication/395689036_Pidgotovka_majbutnih_uciv_do_formuvalnogo_ocinuvanna_v_umovah_uprovadzenna_inkluzivnoi_formi_navcanna

51. Акімова О. М. Формування ціннісно-мотиваційної сфери у здобувачів освіти до здійснення педагогічного супроводу молодших школярів з особливими освітніми потребами. *Наукові досягнення, відкриття та шляхи розвитку педагогічної науки* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 29–30 травня 2020 р.). Запоріжжя, 2020. Ч. 2. С. 46–50. URL:

file:///D:/%D0%B2%D1%81%D1%96%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96/2020/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%B8%D1%8F%20%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B6%D1%8C%D0%B5%20%D0%BC%D0%B0%D0%B9%202020/kpu.zp.ua_pedconf_%D0%BC%D0%B0%D0%B9_2020_%D0%A7.2.pdf

52. Акімова О. М. Підготовка майбутніх учителів до подолання перешкод у ході впровадження засад інклюзивної освіти. *Управління навчально-виховним процесом Нової української школи в контексті реформи впровадження інклюзивної освіти в Україні* : матеріали всеукраїнського форуму молодих науковців (учнів, студентів, магістрантів, аспірантів) (м. Полтава, 16–17 квітня 2020 р.). Полтава, 2020. С. 38–40. URL: http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%D0%A3%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BD%D0%B0%D0%B2-%D0%B2%D0%B8%D1%85.pdf

53. Акімова О. М. Підготовка майбутніх учителів до використання адаптацій та модифікацій в освітньому процесі початкової школи. *Тенденції сучасної підготовки майбутніх учителів початкової школи* : матеріали всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Умань, 7–8 жовтня 2019 р.). Умань, 2019. С. 10–13. URL: https://www.researchgate.net/publication/397193491_Pidgotovka_majbutnih_uciv_do_vikoristanna_adaptacij_ta_modifikacij_v_osvitnomu_procesi_pocatkovoi_skoli

54. Акімова О. М. Зміст структурних компонентів інклюзивної готовності майбутнього вчителя початкової школи. *La science et la technologie à l'ère de la société de l'information*: coll. Depapiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» 3 avec des matériaux de la conf. Scientifique et pratique internationale (Bordeaux, 3 mars. 2019). Bordeaux, OP «Plate for mescientifique européenne», 2019. Vol. 5. Pp. 89–

91. URL:
https://www.researchgate.net/publication/397193258_Zmist_strukturnih_komponentiv_inkluzivnoi_gotovnosti_majbutnogo_vcitela_pocatkovoi_skoli

55. Акімова О. М. Освітнє середовище в інклюзивному просторі початкової школи. *Досвід і проблеми організації соціальної та життєвої практики учнів і студентів на засадах компетентнісного підходу до освіти (до 25-річчя наукової школи педагогіки та психології життєтворчості)* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 12–13 жовтня 2018 р.). Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2018. С. 113–115. URL:

https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=cByLW2QAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&sortby=pubdate&citation_for_view=cByLW2QAAAAJ:QIV2ME_5wuYC

56. Акімова О. М. Формування інклюзивної готовності майбутнього вчителя початкової школи. *Science and Technology of the Present Time: Priority Development Directions of Ukraine and Poland* : International Multidisciplinary Conference (Wolomin, 19–20 October 2018). Wolomin, Republic of Poland. Wolomin : Izdevnieciba «BaltijaPublishing», 2018. Vol. 1. С. 8–11. URL: https://www.researchgate.net/publication/397193549_Formuvanna_inkluzivnoi_gotovnosti_majbutnogo_vcitela_pocatkovoi_skoli

57. Акімова О. М. Формування інклюзивної готовності у ході професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. *Сучасні тенденції у підготовці та професійній діяльності фахівців соціальної галузі* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 23 листопада 2018 р.). Харків, 2018. С. 33–35. URL:

https://www.researchgate.net/publication/397142119_Formuvanna_inkluzivnoi_gotovnosti_u_hodi_profesijnoi_pidgotovki_majbutnogo_vcitela_pocatkovoi_skoli

58. Акімова О. М. Суть соціального та освітнього середовища в інклюзивному освітньому просторі початкової школи. *Наука і техніка сьогодення: пріоритетні напрямки розвитку України та Польщі* : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Люблін, 27 листопада – 1 грудня 2017 р.). Люблін, 2017. С. 9–12. URL:

https://www.researchgate.net/publication/397152884_Sut_socialnogo_ta_osvitnog_o_seredovisa_v_inkluzivnomu_osvitnomu_prostor_i_pocatkovoi_skoli

59. Акімова О. М. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до створення інклюзивного середовища. *Педагогізація соціального середовища в роботі з різними соціальними суб'єктами* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 листопада 2016 р.). Харків, 2016. С. 77–79. URL: https://www.researchgate.net/publication/397162344_Pidgotovka_majbutnih_uciteliv_pocatkovoi_skoli_do_stvorennja_inkluzivnogo_seredovisa

60. Акімова О. М. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному освітньому просторі. *Проблеми та перспективи*

розвитку освіти : матеріали II міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25–26 березня 2016 р.). Київ, 2016. С. 77–79. URL: https://www.researchgate.net/publication/397170097_Pidgotovka_majbutnih_ucite_liv_pocatkovoi_skoli_do_roboti_v_inkluzivnomu_osvitnomu_prostor_i

61. Акімова О. М. Теоретичні аспекти організації позааудиторної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів. *Педагогіка: традиції та інновації* : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15–16 травня 2015 р.). Харків, 2015. С. 62–64. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/ped/10may2015/19.pdf>

62. Акімова О. М. Педагогічна деонтологія як основа створення інклюзивного середовища в початковій школі. *Педагогіка та психологія сьогодні: постулати минулого і сучасні теорії* : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16–17 жовтня 2015 р.). Одеса, 2015. С. 58–60. URL: https://www.researchgate.net/publication/397170624_Teoreticni_aspekti_organiza_cii_pozaauditornoj_samostijnoj_roboti_majbutnih_uciteliv_pocatkovih_klasiv

Навчальні та навчально-методичні посібники:

63. Організаційні засади діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі : навч.-метод. посібник для здобув. вищ. освіти першого (бакалаврського), другого (магістерського) рівнів / уклад.: О. Акімова; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2024. 70 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/404065723_Organizacijni_zasadi_dialno_sti_asistenta_vcitela_v_inkluzivnomu_klasi_Navcalno-metodicnij_posibnik_dla_zdobuvaciv_visoi_osviti_persogo_bakalavrskogo_drugo_go_magisterskogo_rivniv#fullTextFileContent

64. Основи інклюзивної освіти в початковій школі : робочий зошит / А. А. Харківська, Л. О. Петриченко, О. О. Бабакіна, **О. М. Акімова**; за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2019. 124 с. (Особистий внесок О. М. Акімової: 3 умов. др. арк.). URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=cByLW2QAAAAJ&cstart=20&pagesize=80&sortby=pubdate&citation_for_view=cByLW2QAAAAJ:4DMP91E08xMC

65. Навчальна практика з реалізації діяльнісного підходу : метод. рекомендації для здобув. вищ. освіти першого (бакалаврського) рівня спец. 013 Початкова освіта / уклад.: **О. Акімова**, В. Одарченко, О. Кузнецова; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2023. 44 с. URL: <https://repository.khpa.edu.ua/items/128662e4-592f-46e2-854a-d3806b58333a>

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

66. Акімова О. М. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до використання сучасних методів навчання в умовах інклюзивного освітнього простору. *Cross-cultural studies indigestion pedagogy : international collective monograph* / Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council. Publishing house OKTAN PRINT s.r.o., 2023. Pp. 144–166.

67. Акімова О. М. Педагогічне моделювання організації позааудиторної самостійної роботи майбутніх учителів початкових класів. *Modern pedagogical models of the formation and development of specifically scientific pedagogical phenomena : international collective monograph* / Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council. Kharkiv, 2023. Pp. 422–462.

68. Акімова О. М., Кузнецова О. В., Одарченко В. І. Самоосвітня діяльність майбутнього вчителя початкових класів як складова професійної підготовки. *Наукові інновації та передові технології (Серія «Державне управління», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»)*. 2022. Вип. 10 (12). С. 262–275.

69. Акімова О. М., Бабакіна О. О., Кузнецова О. В. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до здійснення науково-методичної роботи в умовах інклюзивного навчання. *Молодий вчений : науковий журнал*. 2020. Вип. 3 (79). С. 85–89

70. Акімова О. М. Підготовка майбутніх учителів до реалізації засад формуального оцінювання в умовах інклюзивного освітнього простору початкової школи. *East European Scientific Journal*. Warsaw, Poland, 2020. № 4 (56). С. 14–18.

71. Акімова О. М., Кузнецова О. В., Одарченко В. І. Теоретичні напрями підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації процесу самовиховання в умовах інклюзивного простору. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 19 (1). С. 21–24.

72. Акімова О. М., Кузнецова О. В. Формування готовності майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності за реалізації концепції «Нова українська школа». *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2018. Вип. 6. С. 15–24.

73. Акімова О. М., Кузнецова О. В., Одарченко В. І. Система виховання цінностей у парадигмі «Нової школи» (на прикладі дисципліни «Методика виховної роботи»). *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 51. С. 54–59.

АНОТАЦІЇ

Акімова О. М. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Міністерство освіти і науки України, Глухів, 2026.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано розв’язання актуальної наукової проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Теоретично обґрунтовано та розроблено педагогічну систему цілеспрямованого формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти як цілісної структури, що передбачає створення оптимальних умов для досягнення цілей із використанням сукупності взаємоузгоджених методів, форм, прийомів, інструментів, що спирається на дидактичні закономірності і принципи, виховні концепти, ґрунтується на чітко визначених критеріях, показниках, містить діагностичний інструментарій; спроектовано її модель. Узагальнено експериментальні дані, що підтверджують висновки щодо ефективності авторської педагогічної системи формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутній учитель початкових класів, інклюзивна компетентність, інклюзивне освітнє середовище, інклюзія, педагогічні умови, педагогічна система, заклад вищої освіти.

Akimova O. M. Theoretical and methodological foundations for preparing future primary school teachers to work in an inclusive educational environment. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for the scientific degree of Doctor of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.04 – theory and methodics of the professional education. – Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Hlukhiv, 2026.

This thesis presents a theoretical synthesis and proposes a solution to the academic problem of the professional training of prospective primary school teachers for work in an inclusive educational environment. A pedagogical system for the targeted development of inclusive competence among future primary school teachers in higher education institutions has been theoretically substantiated and developed; we regard this as a holistic structure that provides for the creation of optimal conditions for achieving objectives through the use of a set of coordinated methods, forms, techniques and tools, which draws on didactic patterns and

principles, educational concepts, is based on clearly defined criteria and indicators, and includes diagnostic tools; a model of this system has been designed. Experimental data have been summarised, confirming the conclusions regarding the effectiveness of the authors' pedagogical system for developing inclusive competence among prospective primary school teachers in higher education institutions.

With a view to the targeted development of inclusive competence among future primary school teachers, a framework has been defined comprising the following principles: general didactic principles (scientific rigour; systematic and sequential approach; accessibility; relevance of learning to real life; conscious and active engagement; visual aids; consolidation of knowledge, skills and competences; an individualised approach; emotional engagement in learning; the educational nature of the learning process) and specific principles (an axiological orientation of the professional training content towards an appreciation of human diversity; interdisciplinary and multi-stakeholder collaboration in the professional training process; simulation-based and predictive modelling of a teacher's preparatory activities; and digital support and assistive accessibility of learning in higher education institutions) that underpin the development of inclusive competence in future primary school teachers.

A pedagogical system for the targeted development of inclusive competence among prospective primary school teachers in higher education institutions has been theoretically substantiated and developed; we regard this as a holistic structure designed to create optimal conditions for achieving objectives through the use of a set of mutually coordinated methods, forms, techniques, and tools, drawing on didactic patterns and principles, educational concepts and the laws of personality development; it is based on clearly defined criteria and indicators, and includes a diagnostic toolkit for assessing the level of development of inclusive competence among prospective primary school teachers in higher education institutions.

A model of the pedagogical system for the targeted development of inclusive competence among prospective primary school teachers in higher education institutions has been designed, comprising: a goal-oriented component (objectives, tasks), a theoretical and methodological component (paradigms, approaches, general didactic and specific principles), content-and-organisational (content and components of inclusive competence, stages, methods, forms, techniques and tools for developing competence), and reflective-assessment (criteria, indicators, levels of developed competence, and outcomes achieved).

The guiding principle of the concept is based on a systematic approach to the training of primary school teachers in higher education institutions, which is an integral part of the professional training of Bachelor's degree students specialising in 'Primary Education' within the system of continuing teacher education. We view the professional activity of future primary school teachers in an inclusive educational

environment as the consolidation of individual professional roles into a framework that entails interconnection and interdependence between these roles. Taken together, these roles define a key behavioural model for professionals, which forms part of inclusive competence.

The reliability of the results of the experimental study and the validity of the experimental data were ensured by the use of Pearson's χ^2 test. The results obtained during the formative stage of the experiment confirmed the effectiveness of the proposed pedagogical system for developing inclusive competence in trainee primary school teachers.

The future directions for the development of professional training for trainee primary school teachers to work in an inclusive educational environment have been identified. These involve expanding the competence-based model of professional training in line with the contemporary social model of inclusion, institutionalising training in the 'Teacher's Assistant' specialisation, developing readiness to fulfil a coordinating role within a psychological and pedagogical support team, and strengthening interprofessional collaboration, thereby ensuring that normative, content-related and organisational contradictions between the contemporary needs of inclusive education and the existing system of professional training for prospective primary school teachers are overcome.

Key words: professional training, prospective primary school teacher, inclusive competence, inclusive educational environment, inclusion, pedagogical conditions, pedagogical system, higher education institution.